

UIT DE
INDISCHE GESCHIEDENIS

Bibliotheek
NEDERL. ZENDINGSHOGESCHOOL
OEGSTGEEST.

DE HINDOE-TIJD

DOOR

H. U L J É E

LEERAAR AAN DE MIDDELBARE SCHOLEN
EN HOOFDAKTE-CURSUS DER CARPENTIER
ALTING STICHTING TE BATAVIA

BIJ J. B. WOLTERS

GRONINGEN — DEN HAAG — BATAVIA — 1931

UBU

PKA

1521

WAT BECKMAN
Bibliothek
NEDERL. OEGSTGEEST.
UITGAVE VAN J. B. WOLTERS - GRONINGEN, DEN HAAG, BATAVIA

A. J. BEICKMAN EN DR F. W. STAPEL

LEERBOEK DER GESCHIEDENIS VAN NEDERLANDSCH OOST-INDIË

OPNIEUW BEWERKT DOOR
Dr. F. W. STAPEL

MET II KAARTJES

Prijs, ingenaaid f 2,50, gebonden . . . 6e druk f 2,75

Wat Beekman is voor de Indiese aardrijkskunde dat zijn de schrijvers van
dit mooie boek voor de Indiese geschiedenis.

H. S. L. in De School v. Ned. O.-I.

UITGAVE VAN J. B. WOLTERS - GRONINGEN, DEN HAAG, BATAVIA

Bibliotheek
NEDERL. ZENDINGSHOGESCHOOL
OEGSTGEEST.

DE HINDOE-TIJD

Bibl. Hendrik Kraemer Inst.

7110 012 7185

UIT DE
INDISCHE GESCHIEDENIS

[3]

HET TIJDPERK VAN 1830 TOT 1870
DOOR J. HAAN

ATJÈH DOOR P. J. CARMEJOOLE

DE HINDOE-TIJD DOOR H. ULJÉE

BIJ J. B. WOLTERS' UITGEVERS-MAATSCHAPPIJ N.V.
GRONINGEN — DEN HAAG — BATAVIA — 1931

Gang Scott 5

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK UTRECHT

3918 7210

DE HINDOE-TIJD

DOOR

H. U L J É E

LEERAAR AAN DE MIDDELBARE SCHOLEN
EN HOOFDAKTE-CURSUS DER CARPENTIER
ALTING STICHTING TE BATAVIA

B 5d

179

Biblliotheek

f 1,25

NEDERL. ZENDINGSHOGESCHOOL
OEGSTGEEST.

BIJ J. B. WOLTERS' UITGEVERS-MAATSCHAPPIJ N.V.
GRONINGEN — DEN HAAG — BATAVIA — 1931

Gang Scott 5

DE HINDOE-TIJD

1898

NUMMER

BOEKDRUKKERIJ VAN J. B. WOLTERS

Bibliothek

WETZEL TENDONSGESCHIED

DECEMBER

DE HINDOE-TIJD
WETZEL TENDONSGESCHIED

BIJ HET VERSCHIJNEN DER SERIE:
„UIT DE INDISCHE GESCHIEDENIS”.

Deze reeks van (voorloopig een viertal) werkjes is meer in het bijzonder bestemd voor Indische Hoofdakte-candidaten.

Bij de in December l.l. tusschen de Inspecteur van het Westersch-Lager-Onderwijs en de opleiders voor de nieuwe Hoofdakte gehouden besprekingen werd n.l. als het eenstemmig oordeel der geschiedenisleeraren de wensch naar voren gebracht, dat de kandidaten, aan de hand van daartoe geschikte literatuur, een speciaal onderwerp uit de Indische Geschiedenis nader zouden bestudeeren.

Bij nadere overweging echter rezen verschillende moeilijkheden:

- 1e. De geschikte literatuur, zoo al aanwezig, is over verschillende werken verspreid.
- 2e. Vele van deze werken zijn slechts (en dan nog in een zeer beperkte hoeveelheid) in onze bibliotheken te raadplegen.
- 3e. Mag er van de meerderheid der kandidaten geëischt worden, dat zij uit deze verspreide en moeilijk te verkrijgen lectuur het voor hen noodige weten te vinden?

Dit alles in aanmerking genomen, besloten de opleiders, in overleg met de Inspectie van het W.L.O., verschillende onderwerpen uit de Indische Geschiedenis zoodanig te bewerken, dat de kandidaten een leiddraad bij de bestudeering van het betrokken gedeelte gegeven werd. Het spreekt wel vanzelf, dat niet volstaan kan worden met het zonder meer memoriseeren van de inhoud der op deze wijze in het leven geroepen werkjes: indien het hem eenigszins mogelijk is, neme de candidaat kennis van de aangehaalde literatuur, daarnaast roepe hij de voorlichting van zijn leeraar in.

Misschien ook kunnen de boekjes nog anderen van nut zijn; we denken hier in het bijzonder aan hen, die de Indische Geschiedenis op Mulo- of Lagere School onderwijzen moeten en zich nu omtrent een of meerdere onderwerpen eenigszins willen oriënteren.

Met op- en aanmerkingen van collega's zal gaarne rekening gehouden worden.

BATAVIA

BANDOENG Mei 1931.

SOERABAJA

DE BEWERKERS.

VOORBERICHT.

Dat bij het zoeken van geschikte onderwerpen voor de Indische Hoofdakte-candidaten (zie Algemeen Voorbericht) de keuze ook op de Hindoe-tijd zou vallen, behoeft niemand te verwonderen. In de eerste plaats toch is deze wel het meest interessante gedeelte der Indische geschiedenis, in het bijzonder voor inheemsche candidaten, in de tweede plaats is juist hier, gezien de vele literatuur, een wegwijzer dringend noodig.

Men verwachte in dit boekje geen eigen opvattingen: de aard van deze werkjes eischt dit niet. Wel leek het mij noodig, een zéér kort overzicht van bronnen en literatuur aan de eigenlijke stof te doen voorafgaan; de candidaat kan zich dan, desgewenscht, zelfstandig oriënteeren ¹⁾. Verder heb ik gemeend, mij tot een weergave van de meest bekende literatuur te moeten beperken; dat dit in vele gevallen de geschriften van Prof. Krom waren, spreekt welhaast van zelf.

Wat de schrijfwijze der namen betreft, heb ik in hoofdzaak die, welke Prof. Krom in zijn Hindoe-Javaansche Geschiedenis geeft, gevolgd: de candidaten kunnen dan des te gemakkelijker dit werk (en andere wetenschappelijke literatuur) raadplegen.

BATAVIA, Juli 1931.

U.

¹⁾ Misschien is het gewenscht dit gedeelte pas te bestudeeren, nadat van de gebeurtenissen zelf een overzicht verkregen is; de lezer bestudeere dan eerst een korte samenvatting!

I N H O U D.

Hoofdstuk.	Blz.
I. Bronnen en Literatuur	9
II. De Indonesische Volken vóór de komst der Hindoe's	23
III. De Hindoe's	30
IV. Çriwijaya en Midden-Java	38
V. Het karakter der „Hindoe-Javaansche” beschaving	53
VI. Çriwijaya en Oost-Java ($\pm$ 925— $\pm$ 1375)	61
VII. De Ondergang van het Majapahitsche Rijk	83

HOOFDSTUK I.

BRONNEN EN LITERATUUR.

INLEIDING. Het is voor een ieder, die van een bepaald gedeelte der geschiedenis een eenigszins diepergaande studie wenscht te maken, noodzakelijk, dat hij ééinig begrip heeft, zoowel van de aard en omvang der gegevens, waarop de hedendaagsche historiographie haar opvattingen gebaseerd heeft, als van de wijze, waarop de geschiedschrijving omtrent het bewuste onderwerp zich in de loop des tijds ontwikkeld heeft; korter gezegd: het is noodzakelijk, dat hij kennis neemt van bronnen en literatuur.

Voor de beschrijving van de meeste perioden der geschiedenis zal de voornaamste bron zijn: geschriften en verspreide mededeelingen uit de tijd zelf. De taak van de geschiedschrijver is dan: deze gegevens op te sporen, ze elk naar zijn waarde te schatten en ze te vereenigen tot een logisch (en leesbaar) geheel.

Voor oudere beschavingsperioden maakt een vrijwel totale afwezigheid of een groote onnauwkeurigheid dier gegevens het noodzakelijk, dat men ook naar andere bronnen omziet; de archaeologie levert dan onmisbare hulpmiddelen en door vergelijking en inpassing der zeer ongelijksoortige gegevens wordt het dikwijls nog mogelijk om het geschiedverhaal te reconstrueeren. Zoo ging het met de oudste geschiedenis van Nederland, zoo ook met die van de Hindoe-tijd. Naast die der „gewone” bronnen (inscripties, Javaansche geschriften uit de tijd zelf, Chineesche berichten) is de studie der „monumenten” voor de hedendaagsche geschiedschrijver dier periode onmisbaar.

In dit hoofdstuk willen we van die verschillende bronnen-categorieën een kort overzicht geven; daarbij aansluitend kan dan tevens de voornaamste literatuur genoemd worden.

1. INSCRIPTIES. De meest waardevolle gegevens voor het schrijven van de geschiedenis van een oud volk zijn de inscripties, de in steen uitgehouwen of in metaal gegraveerde berichten uit de tijd zelf.

Ook betreffende het Indië van de tijd der Hindoe's zijn zij in belangrijke hoeveelheid aanwezig; op Java blijven ze van de 4e tot en met de 15e eeuw voortloopen; ook in O.-Sumatra, op Bangka, in Malakka en Broenei zoowel als op Bali vond men ze.

In tegenstelling met andere (die der pyramiden, der triomfbogen!) bevatten de hier bedoelde inscripties weinig gegevens, die voor het historisch onderzoek directe waarde hebben; de meeste toch zijn opgesteld om vast te leggen, dat bij een bepaalde stichting of schenking aan alle formaliteiten (tegenover de goden zoowel als ten opzichte van menschen) voldaan was. Bepaalde historische gebeurtenissen vermelden zij slechts terloops; men kan deze hierdoor echter des te eer accepteren!

De oudste inscripties uit de Archipel zijn in **steen** gehouwen, zoo bijv. de Sanskrit-inscripties, in West-Java gevonden, die op grond van de schrijfwijze in de 4e en 5e eeuw gesteld worden en de uit de 7e eeuw dateerende, in Oud-Maleische taal geschreven inscripties van Palembang en Bangka; in de 9e eeuw komen daarnaast de **koper-oorkonden**.

2. MONUMENTEN. In de tweede plaats moeten de bouwwerken (dit woord opgevat in zijn meest uitgebreide beteekenis) genoemd worden. Bestudeering hiervan zal ons wel geen bepaalde historische gebeurtenissen doen kennen, zij geeft ons niettemin een juist inzicht in de ontwikkeling

van de cultuur van het betrokken volk. Dit kan, wat Indië betreft, alleen voor Java gelden: buiten Java toch komen de Hindoe-oudheden niet in die mate en die toestand voor, dat het onderzoek ervan tot dergelijke verstrekkende conclusies zou kunnen leiden.

Van sommige dier Javaansche heiligdommen nu is het stichtingsjaar bekend; door vergelijking kan men de betrekkelijke ouderdom van andere bepalen. Uit de aanwezigheid van vele soortgelijke bouwwerken in een bepaald gedeelte van Java volgt dan de conclusie, dat in het tijdperk, waarin kunst-historisch onderzoek bedoelde heiligdommen plaatst, het bedoelde gebied een centrum van beschaving geweest is. De meeste monumenten van Midden-Java dateeren uit de 8e en 9e eeuw (de bewaard gebleven wij-inscriptie van Tjandi Kalasan vermeldt als stichtingsjaar 778), terwijl er uit die tijd bijna geen in Oost-Java bekend zijn; van de 10e eeuw af neemt het aantal bouwwerken in Oost-Java toe, om in de 2e helft der 13e eeuw en de 14e eeuw zijn maximum te bereiken, in de 15e eeuw vermindert het weer. Uit West-Java zijn slechts weinig archaeologische overblijfselen bekend, de meeste hiervan dateeren uit de 13e en 14e eeuw.

De kunsthistorische gegevens wijzen dus op een **Midden-Javaansche Bloeitijd** in de 8e en 9e eeuw en een **Oost-Javaansche** in de 13e en 14e, terwijl het meer achterlijke West-Java in deze laatste periode eenig leven vertoont.

STUDIE DER MONUMENTEN.

Het behoeft geen verwondering te wekken, dat het juist de bouwwerken geweest zijn, die het eerst de aandacht op het bestaan van een oudere Javaansche beschaving gevestigd hebben. Op het einde der 18e eeuw zien we deze belangstelling op verschillende wijzen opkomen; de oprichting van het **Bataviaasch Genootschap**

van Kunsten en Wetenschappen (1778) is er een symptoom van. Toch zal eerst gedurende het Engelsche Tusschenbestuur de studie der Oudheden van Java krachtig aangepakt worden: **Sir Thomas Stamford Raffles** is degene, die er de stoot toe geeft. Hij doet door een staf van medewerkers over geheel Java de gegevens verzamelen, die hij in 1817 in zijn „**History of Java**” zal publiceeren; hij is de eerste, die bij zijn geschiedkundig onderzoek de Hindoe-tijd niet verwaarloost.

Het Nederlandsche bewind zet het door Raffles begonnen systematisch onderzoek niet voort; ook het Bataviaasch Genootschap stelt de „kunsten” niet zoo zeer op de voorgrond als zijn naam zou doen vermoeden. Langzamerhand echter komt er verandering. De bekende **Dr. W. R. van Hoëvell**, van 1845—’48 voorzitter van het Genootschap, dringt op bestudeering der Hindoe-Javaansche Oudheden aan en het zal ook wel mede aan zijn invloed te danken zijn, dat er in 1847 een „Beredeneerde beschrijving der Javaansche monumenten in het kabinet van oudheden van het Bat. Genootschap” verschijnt. Het Genootschap blijft zijn aandacht aan het oudheidkundig onderzoek wijden, het steunt elke poging, in die richting door particulieren ondernomen. Anderen volgen: in 1885 kwam te Djokja een Archaeologische Vereeniging tot stand onder voorzitterschap van **J. W. IJzerman**.

De Regeering echter laat zich niets aan de Oud-Javaansche kunstschaten gelegen liggen: in 1896 nog schenkt zij een aantal reliefs en zelfs eenige uit hun nissen weggehaalde Buddha-beelden van Barabudur aan de koning van Siam!

Vanuit Holland echter, waar de inmiddels gerepatrieerde heer IJzerman, gesteund door de heeren **Prof. J. H. C. Kern**, **W. P. Groeneveldt** en **G. P. Rouffaer**, voor het behoud en herstel der Hindoe-bouwwerken propaganda maakt, wordt de houding der Indische Regeering gunstig beïnvloed en in 1901 wordt de

Oudheidkundige Commissie ¹⁾ in het leven geroepen; haar eerste voorzitter is **Dr. J. L. A. Brandes**. Tot zijn dood (1905) heeft deze zich met het onderzoek, de beschrijving en, als het kon, de herstelling van Javaansche Oudheden bezig gehouden; bekend is de onder zijn leiding tot stand gekomen restauratie van Tjandi Pawon ²⁾. Ook de plannen voor de restauratie van Barabudur zijn van Brandes' hand; na zijn dood zijn zij door de genie-officier **T. van Erp** uitgevoerd.

De plaats van Brandes in de Oudheidkundige Commissie was moeilijk te vervullen; pas in 1910 is er een opvolger gevonden en treedt **Dr. N. J. Krom** als voorzitter op.

Deze drong op reorganisatie aan en, nadat de Indische Regeering de inrichting van het Archaeologisch onderzoek in Voor- en Achter-Indië had laten bestudeeren, komt er in 1913 een permanente **Oudheidkundige Dienst** met als taak „de inventarisatie van en het toezicht op de oudheden in Nederlandsch-Indië, de beraming en uitvoering van maatregelen om die oudheden voor verder verval te behoeden, het doen van opnamen en opmetingen en verder in het algemeen het oudheidkundig onderzoek in den ruimsten zin”.

In 1915 ging de leiding van de Oudheidkundige Dienst op het tegenwoordige Hoofd, **Dr. F. D. K. Bosch**, over.

Omtrent haar werkzaamheden publiceert de Dienst driemaandelijks een Oudheidkundig Verslag; jaarlijks worden deze resultaten, wetenschappelijk bewerkt, uitgegeven in de „**Rapporten van den Oudheidkundigen Dienst**”. Bovendien verschijnen op ongeregelde tijden monographieën over belangrijke oudheidkundige onderwerpen.

¹⁾ Officieel: „Commissie in Nederlandsch-Indië voor Oudheidkundig Onderzoek op Java en Madoera”.

²⁾ Zie de afbeelding van dit heiligdom vóór en na de werkzaamheden bij Krom, „Inleiding tot de Hindoe-Javaansche Kunst”, deel III, plaat 23 en 24!

Van het werk, in de twintiger jaren uitgevoerd, dient genoemd te worden de restauratie van de Hoofdtempel te Prambanan en die van Panataran ¹⁾.

BESCHRIJVING DER
MONUMENTEN.

Het meest volledige overzicht van de Hindoe-Javaansche kunst en haar lotgevallen vindt men in het uitgebreide werk van **Prof. N. J. Krom**, „Inleiding tot de Hindoe-Javaansche Kunst” (2e druk, Den Haag 1923).

In het eerste deel geeft de schrijver in de eerste plaats een viertal min of meer inleidende hoofdstukken:

- 1e. een overzicht van alles, wat met betrekking tot het oudheidkundig en kunsthistorisch onderzoek op Java reeds ondernomen is;
- 2e. een korte samenvatting van de geschiedenis van Java in de Hindoe-tijd;
- 3e. een beschrijving van de godsdienstige voorstellingen der Hindoes;
- 4e. een bespreking van „de afkomst en de techniek der Midden-Javaansche kunst”.

Daarna komt de systematische behandeling der verschillende oudheden, in chronologische volgorde gegroepeerd: die van de Diëng en omgeving ²⁾, van Prambanan, de Mendut en omgeving, de Barabudur, de Lara-Djonggrang-groep.

Het tweede deel omvat een beschrijving der Oost-Javaansche

¹⁾ Zie voor dit laatste: Krom, „Hindoe-Javaansche Kunst”, III, plaat 79, 80, 83, 85 en 86.

²⁾ Zie voor de ligging van deze en andere oudheden de bijgevoegde kaarten van Midden- en Oost-Java; afbeeldingen vindt men in het derde deel van het meergenoemde werk van Krom en ook in het nog te bespreken werk van Mevrouw **W. Fruin—Mees**: „Geschiedenis van Java”, deel I: Hindoetijdperk. Voor nadere bijzonderheden zie men de desbetreffende hoofdstukken in dit boekje en event. de daar genoemde literatuur.

monumenten, wederom in chronologische volgorde, daarna volgt een korte beschrijving der West-Javaansche, Balineesche en Hindoe-Sumatraansche kunst.

Het derde deel bevat een 100-tal platen en een oudheidkundige kaart van Midden- en Oost-Java.

DE MONUMENTEN IN VERBAND MET DE BESCHAVING. Uit de wijze van behandeling blijkt al dadelijk, dat de schrijver er naar gestreefd heeft om aan te toonen, hoe in de monumenten zich de geschiedenis der Hindoe-Javaansche beschaving weerspiegelde; meer opzettelijk heeft hij dit thema behandeld in een in 1923 in de „Volksuniversiteits-bibliotheek” uitgegeven werkje: „**Het Oude Java en zijn Kunst**”.

In dit boekje komt de schrijver na ontleding van de beide samenstellende factoren tot de conclusie: „De Hindoe-Javaansche beschaving is een compromis”; Voor-Indiërs en Javanen **beiden** hebben wat van hun oorspronkelijke cultuur laten varen en iets van de ander overgenomen. De verdere ontwikkelingsgang dan vervolgende, toont de schrijver aan, dat men van een „Javaniseeringsproces” spreken kan: het Indonesische element won steeds meer veld ten koste van het uitheemsche.

Het geheel is een voorbeeld van geschiedschrijving, gebaseerd op een kritische beschouwing der monumenten; de lezer zij kennismaking met dit werkje ten sterkste aanbevolen!

3. GESCHRIFTEN DER HINDOE-JAVANEN. De Literatuur uit de Hindoe-tijd kunnen we in dit verband verdeelen in:

- a. **Niet-historische werken.** Deze kunnen toch voor het historisch onderzoek van groote beteekenis zijn:
 - 1e. De schrijvers deelen dikwijls in de inleiding iets mee over zichzelf en hun (meest vorstelijke) beschermers, van wie zij dan soms allerlei bijzonderheden vermelden.
 - 2e. Het werk geeft soms (onopzettelijk) een beeld van

toestanden, zeden en gewoonten uit de periode, in welke het geschreven werd. Met het oog hierop is een juiste dateering van het geschrift van het grootste belang. Er zijn echter niet veel geschriften bekend: buiten Java vindt men in de Archipel zoo goed als niets, en ook op Java is de oogst schraal; slechts de Kadirische tijd (12e eeuw) en die van het Majapahitsche Rijk maken in dit opzicht een gunstige uitzondering.

- b. „**Historische**” werken, geschriften, die opgezet zijn met het doel, iets over een bepaalde vorst of periode mede te deelen. Deze zijn:

1e. de **Nāgarakṛtāgama**¹⁾, in 1365 door **Prapanca**²⁾, hoofd van de Buddhistische geestelijkheid van het Javaansche Rijk, als lofdicht op koning Hayam Wuruk (1350—1389) geschreven. Het behandelt eerst de koning en zijn familie, geeft dan een beschrijving van de hoofdstad Majapahit, somt alle onderhoorige landen op en vertelt dan uitvoerig van 's konings reizen, in het bijzonder van die, in 1359 door de Oosthoek ondernomen. Op deze, zoowel als op de andere reizen, vergezelde Prapanca de vorst; in Singhasāri gekomen, doet hij zich door een oude geestelijke de geschiedenis van het Majapahitsche vorstenhuis vertellen.

Uit het slotgedeelte is vooral de beschrijving van het doodenfeest, in 1362 voor de grootmoeder van Hayam Wuruk (zijn voorgangster op de troon) gehouden, van

¹⁾ Naar het eenig bekende handschrift (in 1894 bij de Lombok-expeditie buitgemaakt!) door **Dr. J. H. C. Kern** vertaald en in zijn „Verspreide Geschriften” opgenomen (deel VII en VIII); in 1919 bovendien door **Dr. N. J. Krom** afzonderlijk, van aantekeningen voorzien, uitgegeven.

²⁾ Bij de uitspraak van deze en volgende namen lette men op: j = dj; c = tjs; ç = sj; y = onze j; u = oe; de h afzonderlijk uit te spreken (Buddha!); s = sh.

beteekenis. Het geschrift eindigt met eenige bijzonderheden over de dichter.

Het feit, dat de schrijver, hoveling uit 's konings naaste omgeving, al het verhaalde zelf beleefd heeft, geeft het werk bijzondere waarde. Wel is waar wordt de koning en zijn familie overdreven verheerlijkt, maar nergens, voor zoover na te gaan is, leidt deze omstandigheid tot een bewuste verdraaiing der feiten: het minder mooie wordt eenvoudig doodgezwegen! De historische feiten zijn, voor zoover zij door vergelijking met bekende inscripties te controleeren waren, dan ook alle juist gebleken; een en ander maakt de Nāgarakrtāgama tot een der belangrijkste bronnen voor onze kennis van de Hindoe-Javaansche tijd.

- 2e. de **Pararaton** ¹⁾. Dit geschrift, de geschiedenis van Java van ± 1200 tot ± 1500 beschrijvende, is veel minder dan het vorige een eenheid: naast gedeelten, die blijkens de taal ongetwijfeld uit de bloeitijd van het Majapahitsche Rijk dateeren, vermeldt het ook een feit uit 1481!

Deze onregelmatigheid kan verklaard worden door aan te nemen ²⁾, dat de schrijver twee bronnen ten dienste gestaan hebben:

- a. een **kroniek** (jaartallenboekje zouden wij zeggen) van de gebeurtenissen in de bovengenoemde tijd voorgevallen;
- b. een verzameling losse verhalen, de koningen (Angrok, Wijaya) of bestuurders (Gajah Mada) van het rijk betreffende.

¹⁾ Vertaald en van aantekeningen voorzien door Dr. J. L. A. Brandes; in de „Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap” (deel 49, 1896, een tweede druk in deel 62, 1920) gepubliceerd.

²⁾ Zoo veronderstelt Dr. N. J. Krom; zie zijn „Hindoe-Javaansche Geschiedenis”, blz. 23.

Deze laatste zijn in de kroniek ingevlochten en zoo ontstond het geschrift, zooals wij het kennen. Deze toevoegingen, meestal sterk mythologisch getint, hebben zeer weinig historische waarde; onder de aan de kroniek ontleende feiten d.e.t. is zeer veel betrouwbaars. „Alles te samen”, zegt Prof. Krom op blz. 49 van het eerste deel zijner „Inleiding tot de Hindoe-Javaansche kunst”, „een kostbare (ook door de afwezigheid van voldoende epigraphisch materiaal uit de laatste Majapahitsche eeuw), maar gevaarlijke bron”.

4. GESCHRIFTEN Deze zou men kunnen onderscheiden in:
UIT LATER TIJD.*

a. **Nieuw-Javaansche geschriften.** Dit zijn in hoofdzaak **babad's**, kronieken uit een mengsel van verhalen, mythen en sagen bestaande, steeds aangevuld en dan later „chronologisch” gerangschikt; als bron voor de kennis van het Hindoe-tijdperk hebben zij uit de aard der zaak géén waarde.

b. **Reisbeschrijvingen en Wetenschappelijke werken uit de Compagniestijd en 19e eeuw**, waarin min of meer terloops iets omtrent de Hindoe-tijd vermeld wordt.

Het stelsel der Compagnie kweekte geen geschiedschrijvers, het bleef dus bij de vermelding van het bestaan der „bra-miensche” oudheden in een enkele reisbeschrijving.

Het uitvoerigst is wel de Semarangsche onderkoopman **C. A. Lons**, die in 1733 in het gevolg van de Commissaris Coyet aan het hof te Kartasoera vertoefde. **Van Imhoff** geeft in zijn beschrijving van zijn reis over Java (1746) niets, wat van eenig inzicht in de beteekenis der Javaansche Oudheden getuigt. Trouwens, dit inzicht ontbrak ook aan latere Compagniesdienaren, die wel degelijk van hun belangstelling blijk gaven; we denken hierbij aan **Nicolaus Engelhard**, van 1801

tot 1808 gouverneur van Java's Noord-Oostkust, die, hoewel hij de stoot gaf tot de stelselmatige opmeting van de tempels van Prambanan (1805—'07 door Cornelius voltooid), tegelijk Singhasari plunderde en de beelden in zijn tuin deed plaatsen!

Dan komt **Raffles** met zijn „**History of Java**” (1817, 2e druk 1830, met afzonderlijke platenatlas, die pas in 1844 uitgegeven werd), een werk, dat, ondanks zijn vele historische onjuistheden, de oudste periode betreffende, blijvende verdienste heeft als samenvatting van alles, wat toen omtrent de Hindoe-tijd bekend was. Het bleef dan ook nog lange tijd de vraagbaak voor allen, die iets van Java's oudste geschiedenis wenschten te weten.

In de volgende jaren zijn het vooral reisbeschrijvingen, welke ons, onopzettelijk, soms waardevolle gegevens verschaffen; we noemen hier slechts **Van Hoëvell's „Reis over Java”** (1851). Ook **Dr. F. Junghuhn** liet niet na, om in zijn beroemde geschriften over Java ¹⁾, waar het maar eenigszins kon, op de beteekenis der oudheden te wijzen.

In 1878 verschiijnt pas weer een samenvattend werk, het is „**Java, geographisch, ethnologisch, historisch**” van **Prof. P. J. Veth**. Meer dan een overzicht, waarin alle beschikbare bronnen verwerkt waren, is het echter niet; bij de behandeling der Javaansche oudheden missen we dan ook de groote lijnen.

Intusschen echter — we hebben dit bij de bespreking der „**Monumenten**” reeds gezien — wint de wetenschappelijke beoefening van de studie der oudheden en inscripties steeds meer veld. Een reeks van monographieën over bepaalde

¹⁾ In 1845 verscheen zijn „**Topographische und naturwissenschaftliche Reisen durch Java**”, van 1852—'54 schreef hij zijn hoofdwerk: „**Java, zijn gedaante, zijn plantentooi en inwendige bouw**”.

onderwerpen der archaeologie, kunstgeschiedenis en historie verscheen en de 20ste eeuw brengt ons dan ook de op die onderzoekingen gebaseerde wetenschappelijke beschrijvingen van de Hindoe-tijd in zijn geheel.

c. **Moderne Geschiedwerken** ¹⁾.

Het eerste werk, dat een korte samenvatting wilde geven van de jongste publicaties omtrent de Hindoe-tijd is het in 1918 geschreven 1e deel van de „**Geschiedenis van Java**” door Mevrouw **W. Fruin—Mees**, „**het Hindoetijdperk**” getiteld ²⁾. In een 24-tal hoofdstukken geeft dit een overzicht van de geschiedenis van Java van de vroegste tijden af tot 1478, het jaar, waarin, volgens de Javaansche traditie, Majapahit door de Mohammedanen veroverd werd. Na een inleiding over „het Stamland der Bewoners van Java” geeft het boek een interessante beschouwing over „de oudste tijden op Java”, waarna overgegaan wordt tot de behandeling van de Hindoe-tijd. Hier bespreekt de schrijfster achtereenvolgens: West-Java in aanraking met Hindoe's (1e—5e eeuw), waarbij een korte uiteenzetting van het Brahmanisme gegeven wordt, Midden-Java in aanraking met Hindoe's (6e—8e eeuw), de Hindoe-Sumatraansche overheersching van Midden-Java ($\pm$ 760— $\pm$ 920) en het Boeddhisme, Oost-Java in aanraking met Hindoe's ($\pm$ 750— $\pm$ 1000), de verdere geschiedenis van Oost-Java, ingedeeld volgens de vorsten en tot slot de geschiedenis der Soenda-landen van de 5e tot de 16e eeuw. De uitvoerige en nauwkeurige documentatie getuigt van de degelijke opzet van het werk, de belangstellende zal er niet

¹⁾ Uit de aard der zaak zullen hier slechts die werken genoemd worden, die de geheele periode behandelen; detailstudies zullen, indien dit, met het oog op het met dit werkje nagestreefde doel, noodig geacht wordt, bij de behandeling der details vermeld worden.

²⁾ Tweede druk 1922, uitg. Commissie voor de Volkslectuur, Weltevreden.

dikwijls iets tevergeefs in zoeken. De inhoudsopgave echter is reeds voldoende om aan te toonen, dat de wijze, waarop de stof ingedeeld is, weinig geschikt is om de leek de groote lijn duidelijk te maken en hem het verband tusschen feiten, in verschillende gedeelten van Java (laat staan van de Archipel) voorgevallen, te doen zien. Een vergelijking met het reeds genoemde werkje „**Het Oude Java en zijn Kunst**” van **Prof. N. J. Krom** zal de lezer duidelijk maken, wat wij bedoelen. De beide andere werken van Prof. Krom (de reeds genoemde „**Inleiding tot de Hindoe-Javaansche Kunst**” en de in 1926 verschenen „**Hindoe-Javaansche Geschiedenis**”) zijn te uitgebreid, dan dat zij door degenen, voor wie dit boekje bestemd is, **in hun geheel** zouden bestudeerd kunnen worden. Bij de bespreking van verschillende onderwerpen zal echter naar geschikte gedeelten uit beide werken verwezen worden.

Ook de historiewerken, die de geheele Indische geschiedenis behandelen, hebben natuurlijk een gedeelte aan de Hindoe-tijd gewijd. We noemen: **Dr. H. T. Colenbrander**, „**Koloniale Geschiedenis**” (Den Haag, 1925), deel II, blz. 63—72, en vooral **Dr. F. W. Stapel**, „**Geschiedenis van Nederlandsch Indië**” (Amsterdam, 1930), dat in een 13-tal bladzijden een duidelijk overzicht geeft van de rol, die de Hindoe's in de Archipel gespeeld hebben.

5. CHINEESCHE BERICHTEN. Dit gedeelte der „Bronnen” komt door de vooraangaande bespreking der Literatuur wel wat erg achteraan; het verdient het niet: Chineesche berichten geven ons, meest onopzettelijk, inlichtingen over elke periode der Hindoe-Javaansche geschiedenis, zij waren, lang voordat de wetenschappelijke bestudeering van Oud-Javaansche monumenten en inscripties opkwam, reeds

voor allen toegankelijk ¹⁾ en de oudere geschiedschrijving (Veth's „Java" b.v.) berustte bijna uitsluitend op deze hoogst belangrijke bron.

We zouden deze berichten in 3 groepen kunnen verdeelen:

- a. Beschrijvingen van historische gebeurtenissen, waarbij de Chineezzen zelf betrokken waren (denk aan de expeditie van 1293!); voor zulke gebeurtenissen blijven de Chineesche berichten de beste bron.
- b. Mededeelingen over zeden en gewoonten der Javanen, door de Chineezzen zelf waargenomen. Ook hier treft ons de nauwkeurige observatie en de onopgesmukte weergave. Deze tweede soort berichten is van des te grooter belang, waar het dikwijls zaken betreft, die door de bevolking zelf zoo vanzelfsprekend geacht werden, dat men er niet aan dacht, ze te vermelden.
- c. Mededeelingen over zaken, die hun òf geheel, òf wat de diepere beteekenis betrof door derden waren gezegd; zij nemen ze dan zonder critiek over.

Verdiene de eerste en tweede groep volkomen geloofwaardigheid, bij de laatste categorie past ons een groote voorzichtigheid.

DE OVERIGE BRONNEN. Het spreekt wel vanzelf, dat onze opsomming der verschillende categorieën niet volledig behoeft te zijn. We kunnen dus zwijgen over Voor-Indische literatuur, Achter-Indische inscripties en Portugeesche berichten; deze toch zinken bij de reeds genoemde groepen in het niet. Wel willen we even wijzen op het belangrijke

¹⁾ De voornaamste Chineesche berichten zijn reeds in 1876 in vertaling onder de titel: „Notes on the Malay Archipelago and Malacca, compiled from Chinese sources" door W. P. Groeneveldt in Verhandeling 39 van het Bat. Genootschap uitgegeven.

hulpmiddel, dat de studie van hedendaagsche gebruiken en instellingen van Java en vooral van Bali zijn kan voor een beter begrip van overeenkomstige gebruiken en instellingen uit de Hindoe-tijd.

HOOFDSTUK II.

DE INDONESISCHE VOLKEN VÓÓR DE KOMST DER HINDOE'S.

KOMST DER MALEIERS. Als vaststaand kan worden aangenomen, dat de tegenwoordige Maleisch-Polynesische bevolking van de Archipel (de Indonesiërs) daar niet altijd gewoond heeft. Wanneer zij zich er gevestigd heeft, weet men niet; een bepaalde onderzoeker meent omstreeks 500 v. Chr., maar uit de aard der zaak blijft dit een gissing; bovendien lijkt het waarschijnlijker, dat, daar er toch verschillende tochten geweest zijn, er tusschen de eerste en de laatste een vrij lange tijd verlopen is.

Wel weet men (uit oude verhalen b.v.), dat de Indonesiërs bij hun komst in de Archipel daar reeds een oudere bevolking aan troffen, die zij deels uitroeiden of verjaagden, deels in zich opnamen (men vermoedt, dat sommige geïsoleerde stammen — de Koeboe's op Sumatra b.v. — er nog afstammelingen van zijn).

STAMLAND. Ook kan men met vrij groote zekerheid zeggen, waar deze nieuwelingen in de Archipel vandaan kwamen: uit Achter-Indië. Deze wetenschap danken wij aan de onderzoekingen van **Prof. Kern**, die, voortbouwende op het feit, dat alle Maleisch-Polynesische talen onderling verwant waren, reeksen van woorden samenstelde, die in al die talen ongeveer gelijk luiden. Uit de omstandigheid, dat in alle talen bepaalde begrippen door hetzelfde woord aangeduid werden,

trok hij de conclusie, dat de Indonesiërs deze begrippen in hun stamland reeds hadden moeten kennen: de mogelijkheid, dat de gemeenschappelijke woorden onderling overgenomen waren, kon wegens de afgezonderde ligging van vele eilanden uitgeschakeld worden.

Op deze wijze ¹⁾ was het mogelijk aan te toonen, dat de Maleiers in hun stamland de rijst als hoofdvoedsel kenden, dat zij de scheepvaart beoefenden en zij met het ijzer en de metaalbewerking vertrouwd waren.

Uit deze feiten (met vele andere aangevuld!) concludeerde Prof. Kern, dat het stamland der tegenwoordige bevolking van de Indische Archipel in Achter-Indië aan de zee moest gelegen hebben; voor ons doel echter is een andere gevolgtrekking belangrijker: de feiten geven ons ook iets te kennen omtrent de beschavingstoestand der Indonesiërs ten tijde van hun vestiging in Indië: alle waren zeevaarders, hadden dus ook eenig begrip van astronomie, alle kenden de metaalbewerking en verbouwden rijst. Bovendien was men gewoon met verscheidene gezinnen één groot huis te bewonen; deze waren van hout, bamboe en rotan gemaakt. Men hield karbouwen en varkens, misschien zelfs runderen. Het voornaamste wapen was een blaasroer, waarmee men pijlen (soms vergiftigde) naar dier of mensch blies.

LATERE ONTWIKKELING. Het is echter gemakkelijk in te zien, dat de stammen in de eeuwen, die op hun vestiging volgden, een zeer verschillende beschavingsgeschiedenis doorgemaakt hebben: op een eiland, waar ijzer en andere metalen gevonden werden, kon de smeedkunst zich ontwikkelen, in een

¹⁾ Wie deze quaestie uitvoeriger dan zij hier behandeld kan worden wenscht na te gaan, leze het bewuste opstel: „**Taalkundige gegevens ter bepaling van het stamland der Maleisch-Polynesische volkeren**” (1889), thans opgenomen in de „**Verspreide Geschriften**”, deel VI, blz. 105—120.

gebied, waar deze ontbraken, ging zij teniet. Zoo is het begrijpelijk, dat in sommige streken de kennis van de rijstbouw zelfs verloren ging.

Op deze wijze stond, na verloop van eenige eeuwen, het eene Indonesische volk op een veel hoogere trap van beschaving dan het andere; het meest ontwikkeld was, naar alle waarschijnlijkheid, de bevolking van Sumatra en Java.

BESCHAVING DER JAVANEN Aan het cultuurbezit van deze laatste
± CHR. GEBOORTE. groep heeft, in hetzelfde jaar, waarin

Prof. Kern zijn bovengenoemd artikel

schreef, **Dr. J. L. A. Brandes** een uitvoerige studie gewijd¹⁾; de Javanen kenden, volgens hem, bij het begin van onze jaartelling:

- 1e. de wajang,
- 2e. de gamelan,
- 3e. een eigen metriek,
- 4e. het batikken,
- 5e. de metaalbewerking,
- 6e. een eigen muntstelsel,
- 7e. scheepvaartkunde,
- 8e. eenige astronomie,
- 9e. de **natte** rijstbouw,
- 10e. een geordend staatsbestuur.

Van deze „10 punten” waren no. 5, 7 en 8 reeds, zooals we zagen, door Prof. Kern tot gemeenschappelijk cultuurbezit van alle Indonesiërs verklaard; we kunnen dus veilig aannemen, dat ook de Javanen deze zaken gekend hebben.

De meening echter, dat de Javanen vóór de komst der Hindoe's reeds een eigen muntstelsel kenden, dat hun poëzie een van de

¹⁾ J. L. A. Brandes, „Een Jayapattra of Acte van een rechterlijke uitspraak van Çaka 849”, in het Tijdschrift voor Indische Taal-, Land- en Volkenkunde, dl. XXXII, blz. 122 en vlg.

latere vormen afwijkende maat had en dat zij de batik-kunst reeds verstonden, vindt tegenwoordig weinig aanhangers meer; de Hindoe's hebben hier het voorbeeld gegeven.

Iets anders staat het met punt 1 en 2, de wajang en de gamelan: de vorm, die wij kennen, is wel op Java ontstaan, maar gedurende de Hindoe-tijd; het bestaan van vroegere, zuiver-Indonesische vormen mag hoogst twijfelachtig genoemd worden ¹⁾.

Resten ons dus nog punt 9 en 10. Van deze neemt men algemeen aan, dat zij inheemsch-Javaansch zijn: een hoog-ontwikkelde rijstbouw treft men ook op eilanden, die geen Hindoe-invloed ondergaan hebben, aan. Een systeem van natte rijstbouw met zijn bevoeiingswerken is moeilijk denkbaar zonder dat de gemeenschap, die het beoefent, een geordend bestuur heeft; op politieke organisatie wijst ook de omstandigheid, dat in oude Sanskrit-inscripties reeds Indonesische titels van hoogwaardigheidsbekleeders voorkomen.

„We denken ons dus,” zegt Prof. Krom op blz. 52 zijner Hindoe-Javaansche Geschiedenis, „de zittende bevolking op dat oogenblik (bij de komst der Hindoe's nl.) als eenigermate staatkundig georganiseerd, den natten rijstbouw met het daaraan verbonden ingewikkeld irrigatie-systeem toepassend, kennis bezittend van zeevaart en sterren, de metalen bewerkend, brons, koper, ijzer en goud, en waarschijnlijk beschikkend over het tamme rund.”

SUMATRA. Nu geldt dit alles wel meer in het bijzonder voor Java, maar in meerdere of mindere mate zal het ook op andere streken van toepassing verklaard kunnen worden, Sumatra in het bijzonder moet veel overeenkomst met Java

¹⁾ Zie event. voor een uitvoerige motiveering van deze stelling: Krom, „Hindoe-Javaansche Geschiedenis”, blz. 46 en vlg.

vertcond hebben; men weet zelfs niet of de oude berichten over een „goudeiland in het Oosten” op Java of op Sumatra betrekking hebben.

ANIMISME. Wat de godsdienstige voorstellingen der Indonesiërs, in het algemeen hun geestesgesteldheid, was, we weten hieromtrent niets positiefs, maar naar analogie van wat de ethnologie ons omtrent de opvattingen van meer of minder primitieve volken, in het bijzonder van die van de Indische Archipel, geleerd heeft, mag men vrijelijk aannemen, dat hun „geloof” **animisme** was. De animist veronderstelt, dat elk voorwerp een zekere hoeveelheid „zielestof” bezit; in de mensch natuurlijk is de grootste hoeveelheid aanwezig. Het bloed, het speeksel en de haren zijn zetels van deze zielestof; men drinkt het bloed van verslagen vijanden, men bestrijkt zieke lichaamsdeelen met speeksel, men offert zijn haar, spuwt: men geeft iets, opdat niet alles genomen zal worden! Daarnaast gelooft de animist in het bestaan van een persoonlijke ziel van de mensch, zijn „tweede ik”, het „menschje”; meestal wordt deze vereenzelvigd met de schaduw. Gedurende de slaap verlaat de ziel het lichaam; wat zij ziet, wordt door het achtergebleven lichaam gedroomd. Deze korte afwezigheid schaadt het lichaam niet; duurt zij echter te lang, dan zal het lichaam sterven. Vandaar, dat men de ziel probeert vast te houden: banden om polsen en enkels!

Is het lichaam gestorven, zoo leeft de ziel voort. Zij zal geneigd zijn om terug te keeren naar de plaats, waar het lichaam gebleven is, maar de achtergeblevenen zijn daar niet erg op gesteld: een ziel haalt zielen! Vandaar, dat men bij het wegbrengen van het lichaam de ziel poogt te misleiden: men draagt het lijk door het venster naar buiten, men loopt er eenige malen mee om het huis heen, men keert na de plechtigheid langs een andere weg terug.

Wanneer het lichaam vergaan is, begint de reis van de ziel naar het zielenland; op het dan te houden doodenfeest spreekt men goede wenschen voor haar behouden aankomst uit, men wijst de ziel zelfs aan, hoe zij de gevaren, die haar op de weg zullen bedreigen, kan overwinnen.

Vanuit het zielenland echter blijven de geesten der afgestorvenen in de samenleving, van welke zij op aarde deel hadden uitgemaakt, belang stellen. De achtergeblevenen vreezen deze attentie meer dan zij haar apprecieeren, immers, nemen zij maatregelen, die de geesten onaangenaam zijn, zoo zullen zij door hun wraak getroffen worden; vandaar, dat men tot geen handeling van eenig gewicht over zal gaan, zonder dat de wil der voorouders gevraagd is. Degenen, die men in staat acht de wenschen der voorouderlijke geesten te kunnen lezen, oefenen in deze primitieve maatschappij natuurlijkerwijze een groote invloed uit, zij zullen wel bij alle voorkomende gelegenheden de leiding genomen hebben.

MIDDELEN VAN BESTAAN.

Het voornaamste middel van bestaan der Indonesische volkjes was (gelijk het in vele streken nog heden is) de landbouw. De telkens terugkomende werkzaamheden op de akker beheerschten hun leven; het jaar bestond uit twee tijdperken: de tijd van het werk op de sawahs, die $\pm$ 10 maanden duurde, en een rusttijdperk van 2 maanden.

„De goede tijd om met het beplanten der velden te beginnen,” zegt Mevr. Fruin op blz. 11 van haar „Geschiedenis van Java” (Hindoetijdperk), „brak aan, wanneer bij zonsondergang het Zevengesternte aan den Oostelijken hemel verscheen, ongeveer half December. Dit sterrenbeeld was de voorbode van den Ploeg (de gordel van Orion met een drietal daar vlak bij staande sterren: Betelgeuze, Rigel en Bellatrix), die tegen midden Januari bij

zonsondergang aan de Oosterkim opkomt. Zoolang die aan het uitspansel zichtbaar bleef, had men voor het gewas zorg te dragen. Dit was rijp voor den oogst, wanneer de stand van den Ploeg op zijn tocht langs den hemel omgekeerd was geworden en verdween hij half Mei aan de Westerkim geheel, dan was ook de rusttijd voor den landman aangebroken. Tegen half Juli ging men weer naar de komst van den Ploeg zitten uitkijken en werd hij dan zichtbaar in het Oosten, dan moest men met den verbouw der tweede gewassen beginnen. Eind October schreef de Ploeg, neigend naar de Westerkim, den landman weer het oogsten voor en als dit half November afgelopen was, moesten de velden opnieuw gereed gemaakt worden voor den rijstbouw."

Naast beoefenaars van de landbouw waren — we zagen het reeds — de Indonesiërs van ouds vertrouwd met de zeevaart. Dit feit werkte de opkomst van een ruilverkeer tusschen de volken onderling in de hand; objecten van deze handel waren naast landbouwproducten de voortbrengselen van inheemsche nijverheid en allerlei kostbare, aan velen onbekende stoffen, zooals goud, zilver, schildpad, ivoor. Deze kregen spoedig een nog grootere waarde: de Javaansche en Sumatraansche metaalbewerkers ontdekten, dat ook uit dit materiaal allerlei sieraden en gebruiksvoorwerpen vervaardigd konden worden. Zoo ontstond een industrie, die de oorzaak zou worden van het feit, dat de beide eilanden niet alleen in het Oosten als „goudeilanden" bekend raakten, maar hun roem dienaangaande zelfs tot Europa doordrong ¹⁾.

¹⁾ Een Grieksch geschrift van 70 na Chr. vermeldt „Chrysè, het goudeiland, oostelijk van de Gangesmond" en de Alexandrijnsche geograaf **Claudius Ptolemaeus** (± 150 na Chr.) noemt in zijn beschrijving van alle hem bekende streken ook *labadiou* (Java en/of Sumatra?), „dat, naar men zegt, zeer vruchtbaar is en ook zeer veel goud oplevert".

CONTACT MET HET
BUITENLAND.

Het contact met de buitenwereld werd intensiever, vooral sinds de Voor-Indiërs op hun tochten naar het Oosten Java en Sumatra (de oudste Indische berichten spreken van slechts één eiland, Yawadwipa, het gersteiland!) geregeld bezochten; de werkelijkheid scheen de geruchten in het gelijk te stellen, geen wonder dan ook, dat, toen onbekende oorzaken omstreeks het begin onzer jaartelling vele Voor-Indiërs noodzaakten, zich elders nieuwe woonplaatsen te zoeken, de keuze ook op deze streken viel.

HOOFDSTUK III.

DE HINDOE'S ¹⁾.

VOOR-INDIË IN
DE 1e EEUW.

Ten tijde van de „Volksverhuizingen” der 1e eeuwen onzer jaartelling waren de bewoners van Voor-Indië een beschaafd en kunstzinnig volk, dat reeds een ontwikkeling van eeuwen achter zich had. Deze geschiedenis, hoe interessant overigens, moet hier onbesproken blijven; voor het begrijpen van de rol, die de Hindoe's in de Archipel gespeeld hebben, is de kennis ervan niet onontbeerlijk. Daar toch traden de Voor-Indiërs op als dragers en brengers van een reeds volledig ontwikkelde beschaving, wier middelpunt een hoog ontwikkelde godsdienst was. Het zal het doel van dit hoofdstuk zijn, de godsdienstige begrippen ²⁾ der Hindoe's eenigszins te ontleden; tot welke uitingen deze godsdienstige voorstellingen een Indisch-Indonesische bevolking (we denken hierin het bijzonder aan Java) inspireerden, kan later volgen.

¹⁾ De naam hier opgevat in de beteekenis, waarin zij ook in de samenstelling „Hindoe-Javaansch” gebruikt wordt: die van Voor-Indiërs, zonder onderscheid van godsdienst.

²⁾ Omtrent de kunstopvattingen van de Indiërs, die naar Indonesië trokken (en daar komt het voor ons doel toch op aan), weten we niets positiefs: in Zuidelijk Voor-Indië, het stamland dier emigranten, zijn alle overblijfselen uit de eerste eeuwen onzer jaartelling verdwenen!

HET BRAHMANISME. Van de twee hoofdgodsdiensten der Hindoe's, het **Brahmanisme** en het **Buddhisme**, is het eerste de oudste. Dit kent vele goden, personificaties van geheimzinnige natuurkrachten, maar ver boven die allen staat de Trimurti: **Brahma**, de Schepper, **Viṣṇu**, de Onderhouder en **Īwa**, de Verdelger, maar daardoor tevens de Vernieuwer van al het vergankelijke. Sommige secten vereeren meer in het bijzonder Viṣṇu, andere Īwa, Brahma is bijna uitsluitend de speciale god der priesters. Viṣṇu is volgens zijn aanhangers de meestbeteekenende, omdat hij zorgt voor de handhaving der Wereldorde. Dreigt het kwaad daar de overhand te zullen krijgen, zoo daalt hij in een of andere incarnatie als redder op aarde neer; als **Matsya**, de visch, redde hij tijdens een geweldige overstroming de stamvader van het menschelijk geslacht; als **Warāha**, de ever, hief hij met zijn tanden de door booze machten naar de onderwereld getrokken aarde weer op; als **Rāma**, de held van het Rāmāyana, redde hij de wereld van de tienkoppige Rāwana; als **Kalki** zal hij eens komen om de barbaren te verdelgen en een Gouden Eeuw in te leiden. Zijn vrouw **Īri** is de personificatie van alle voorspoed en schittering.

In Īwa vereeren zijn volgelingen de Natuur met haar eeuwige vernietiging en vernieuwing; als **Mahākāla** is hij de schrikjagende verdelger, als **Mahādewa**, de Groote God, de vernieuwer. Een derde vorm, waaronder hij vereerd werd is die van **Mahāyogī**, de groote boetedoener, die op die wijze de hoogste wijsheid verkregen had. Zijn gemalin is **Dewi**, de godin bij uitnemendheid, dikwijls voorgesteld als **Durgā**, die een demon in de gedaante van een stier doodt. Hun zoon is **Ganeṣa**, de god met de olifantskop, degene, die alle hindernissen uit de weg ruimt.

Behalve deze hoofdgoden kennen de Brahmanen nog vele lagere godheden en geesten; van meer belang echter is het geloof, dat elk individu een reeks van incarnaties moet doorloopen,

eer het de eeuwige rust kan ingaan. Heeft een mensch gedurende een bepaald leven een overschot van goede daden gekweekt, zoo zal hij in een volgende incarnatie een hoogerstaand wezen zijn; was het restant van goede daden negatief, zoo volgt een stap achterwaarts op zijn ontwikkelingsgang.

Wat de maatschappelijke opvattingen der Brahmanen betreft, herinneren wij aan het onafscheidelijk met hun godsdienstige opvattingen verbonden systeem van strenge scheiding der kasten; op hen, die buiten dit kastenverband stonden (de paria's) wordt met groote minachting neergezien.

HET BUDDHISME. In de 5e eeuw vóór Chr. veranderden deze godsdienstige opvattingen bij velen, doordat de koningszoon **Siddhārtha** als **Buddha** optrad en zijn Verlossingsleer verkondigde ¹⁾. De overlevering verhaalt omtrent hem het volgende:

Hij was de zoon van een koning uit het geslacht der Çākya's. Reeds bij zijn geboorte hadden Brahmanen de vader voorspeld, dat zijn zoon òf een veroveraar zou worden, òf zijn leven aan godsdienstige overpeinzingen zou wijden. Dus zorgde de vader, dat geen gedachte aan vergankelijkheid of ijdelheid van het bestaande bij zijn zoon zou kunnen opkomen; hij mocht niets van dood, ouderdom of ziekte vermoeden, zijn paleizen waren door hoge muren en strenge bewaking van de buitenwereld afgezonderd. Tevergeefs, op zijn tochten buiten zijn paleis ontmoet hij, ondanks de voorzorgsmaatregelen door zijn vader genomen, de „vier verschijningen”: een oud man, een zieke, een lijk, een monnik. Dan, begeerig om te weten, ontvlucht hij zijn omgeving en leidt zes jaren lang het leven van een arme,

¹⁾ Wie meer omtrent het Buddhisme wenscht te weten, dan hier gezegd kan worden, leze de korte beschrijving „Het Buddhisme” van Dr. J. S. Speijer, uitgegeven in de serie „Groote Godsdiensten”. (Baarn, 1924).

zwervende asceet. Geen wijze kan hem helpen, maar tenslotte, na een overwinning op de Booze, gaat hem het licht der alwetendheid op. Brahmā verzoekt hem nu, zijn Waarheid aan de menschen te verkondigen en 45 jaar predikt hij zijn verlossingsleer. Dan, 80 jaar oud, sterft hij en „gaat het volledige Nirwāna in”.

Zijn leer, de **Dharma**, is samengevat in de „Vier heerlijke Waarheden”:

- 1e. het leven is lijden;
- 2e. dit leven en dus het lijden ontstaat, doordat de menschen een „dorst” naar bestaan ingeboren is;
- 3e. door uitdelging van die „dorst” zal het leven, d. i. het lijden, eens een einde nemen;
- 4e. dit kan geschieden door het volgen van de „Achtvoudige Weg”: de rechte leer, de rechte voornemens, het rechte woord, het rechte handelen, het rechte levensonderhoud, de rechte inspanning, de rechte opmerkzaamheid, de rechte meditatie.

Het komt er dus op aan, een deugdzaam leven te leiden en volgens de opvattingen van de Buddha kan dit niet anders geschieden, dan door zich af te zonderen van de wereld en zijn leven met godsdienstige overpeinzingen te vullen (het **dhyāna**). Aan het einde van zoo'n leven is niets aanwezig, dat in een volgend „verwerkt” zou moeten worden en de individualiteit wordt uitgebluscht (het **nirwāna**). De ware Buddhist wordt dus monnik (lid van de Sangha van de Buddha).

LATERE VORMEN V/H BUDDHISME.

Geen wonder echter dat verscheidenen van hen, die zich overigens wel tot de leer van de Buddha aangetrokken gevoelden, deze uiterste consequentie niet wilden aanvaarden. Bovendien vonden dezen het ideaal dier ware Buddhisten te egoïstisch: de „zonen van de Buddha” toch zorgden alleen voor hun eigen zaligheid,

om het lot hunner medemenschen bekommerden zij zich niet. Reeds in de 4e eeuw v. Chr. schijnt dit verschil in opvatting tot een scheuring geleid te hebben, doch eerst de 2e eeuw na Chr. krijgt de oppositie door toedoen van de Kerkvader Nāgārjuna haar eigen organisatie; haar leer is het **Mahāyāna**. De Mahāyānist streeft een hoger ideaal na dan de orthodoxe Buddhist: hij wenscht, zelfs onder verzaking van het Nirwāna, zijn verblijf op deze aarde te verlengen, opdat hij daar het welzijn zijner medemenschen bevorderen kan. Hij legt daartoe de **Bodhisattwa**-geloofte af, welke bestaat in de verklaring, een aantal deugden (mildheid, ingetogenheid, verdraagzaamheid, geestkracht, wijsheid) zoo volledig mogelijk te zullen nastreven; gelukt het hem, deze tot de hoogst denkbare graad op te voeren, zoo is hij geschikt voor het Buddhaschap.

Het Mahāyāna kent dus, in tegenstelling met het **Hīnayāna**, de oudere leer, een groot aantal Buddha's en nog meer Bodhisattwa's, adspirant-Buddha's. Alle worden in de practijk als goden vereerd, boven hen heeft het Mahāyāna echter de vijf hemelsche, de z.g. **Dhyānibuddha's** gesteld, ieder met zijn Dhyānibodhisattwa. Men kent hun het beheer over een bepaald gedeelte der aarde toe; een andere lezing plaatst ze in chronologische volgorde: in ieder tijdperk één Dhyānibuddha en één aardsche, een Mānushibuddha.

Deze opvatting noemt de tegenwoordige wereld een schepping van de vierde Dhyānibuddha **Amitābha**; zij wordt bestuurd door zijn Bodhisattwa **Awalokita**, zijn tijdelijke aardsche afspiegeling was „de” historische Buddha **Çakyamūni** (de asceet uit het geslacht der Çākya's).

In afbeeldingen worden de Buddha's door hun mudrās (verschillende stand der handen) onderscheiden.

Het is te begrijpen, dat het Mahāyāna beter dan het Hīnayāna als volksgodsdienst dienst kon doen; zijn geneigdheid, vele der

Brahmanistische goden in zijn pantheon op te nemen, zal daartoe nog wel bijgedragen hebben.

EMIGRATIE. In de eerste eeuwen onzer jaartelling leven dus in Indië de aanhangers van twee godsdiensten, elk weer gesplitst in 2 secten, en groepen Hindoe's van alle richtingen (Viṣṇuïeten, Ćiwaïeten, Hīnayānisten, Mahāyānisten) nemen deel aan de dan beginnende emigratie naar het Oosten.

Waarom deze uittocht plaats had, weten we niet; wel kan men nagaan uit welk gedeelte van Voor-Indië ze plaats had: het alfabet van op de meest verspreide plaatsen gevonden inscripties wijst, evenals de veelvuldig voorkomende koningsnamen op -warman, naar Zuidelijk Voor-Indië.

De oudste inscripties zijn aangetroffen in **Campā**, het tegenwoordige **Annam**; zij zijn opgesteld in het Sanskrit en dateeren uit de 2e of 3e eeuw.

Uit $\pm$ 400 zijn er vervolgens inscripties uit **Koetei** en het **Maleische Schiereiland**; uit de eerste helft der 5e eeuw heeft men er in **West-Java** gevonden, terwijl ook een Chineesch bericht uit diezelfde tijd daar een Hindoe-rijk vermeldt; uit de zesde eeuw dateeren nieuwe inscripties, in Campā en Malakka gevonden, en vond men er ook in **Birma**; uit het begin der 7e eeuw trof men ze in **Kamboja** aan. Omtrent Sumatra heeft men slechts Chineesche berichten. Reeds $\pm$ 500 worden hierin de landen Kan-to-li en Lang-ya vermeld, waarvan het laatste reeds 400 jaar bestaan zou hebben. Men heeft ze wel eens op Sumatra willen zoeken, doch zekerheid is niet te krijgen.

In een bericht uit de 7e eeuw wordt **Malayu** genoemd, het tegenwoordige Djambi en in dezelfde tijd volgt de vermelding van het rijk **Ćriwijaya** (Palembang). Eveneens uit Chineesche berichten kent men het bestaan van de Hindoe-rijken **Po-li** (Bali?) in de 6e eeuw en **Kaling** (Midden-Java) in de 7e.

Uit het weinige, hier genoemd, blijkt al wel, dat het verkeerd is, te meenen, als zouden de Indiërs zich speciaal naar Java en Sumatra begeven hebben, eerst als handelaars, later als kolonisten; men heeft te doen met een beweging, die vrijwel elk tot vestiging geschikt gedeelte van Achter-Indië en de Archipel omvatte.

IN DE ARCHIPEL. Ons tot laatstgenoemd gebied beperkende, zullen we dus allereerst dienen te spreken over het weinige, dat we omtrent de vestiging in Koetei en West-Java weten; de meer intensieve kolonisatie op Sumatra en in Midden-Java kan beter tot een volgend hoofdstuk bewaard blijven.

KOETEI. Omtrent het Hindoe-rijk in Koetei kunnen we kort zijn: na enkele geslachten zijn de immigranten in de inheemsche bevolking opgegaan; deze was klaarblijkelijk niet in staat om iets van de hoogere Indische beschaving over te nemen. Toch zijn uit deze korte periode behalve de inscripties nog enkele beeldjes, Çiwaitische zoowel als Buddhistische, bewaard gebleven ¹⁾, de oudste uit de Archipel ²⁾.

WEST-JAVA. De oudste inscripties in West-Java zijn de opschriften op de rotsblokken van de Tji Sedane; de meest belangrijke is die te Tjiaroeteun, waar een vorst **Pūrnawarman** genoemd wordt, die over het rijk **Tārumā** heerschte. Kan deze naam met de huidige Tji Taroem in verband gebracht worden, dan zou dit rijkje zich van het Buitenzorgsche tot in het Krawangsche moeten hebben uitgestrekt. In elk geval grensde het aan de Java-Zee. Uit iets later tijd is een inscriptie,

¹⁾ In 1914 door Witkamp in een grot van de **Goenoeng Kombeng** ontdekt en beschreven in het Tijdschrift van het Aardr. Genootschap van dat jaar.

²⁾ Dr. Bosch (Oudheidkundig Verslag 1925, blz. 132 e.v.) acht de beeldjes uit de Kombeng niet van Hindoe-, maar van Hindoe-Javaansche oorsprong!

bij Toegoe, ten Oosten van Batavia gevonden, waarop wederom de naam Pūrṇawarman voorkomt. Van Pūrṇawarman weten wij niets anders, dan dat hij lange jaren over Tārumā geheerscht heeft; men behoeft dus niet aan tijdelijke vestiging van Hindoe's te denken, maar aan kolonisatie. Dit laatste wordt ons bevestigd door een Chineesch bericht omtrent de zwerftochten van de Buddhistische monnik **Fah-hien**, welke in 414 Java bezocht. Deze vond daar „ketters en Brahmanen, maar de leer van Buddha is er nauwelijks het vermelden waard”. Uit deze woorden mogen we afleiden, dat hij over de geheele bevolking spreekt, een bewijs voor het bestaan van een gehindoeïseerde maatschappij dus.

DE HINDOEÏSEERING. Omtrent de hindoeïseering zelf, welk proces dan toch al eenige eeuwen vroeger moet zijn aangevangen, tasten we geheel in het duister. We hebben echter gegronde reden om hier en ook in de andere kolonisatiegebieden te denken aan een „*pénétration pacifique*”¹⁾: de handelsbetrekkingen leidden tot vestiging van enkele Voor-Indiërs; deze huwden met inheemsche vrouwen en aldus ontstond de kiem van een kolonie, wier leden, hoewel Hindoe-Indonesisch van afkomst, zich richtten naar de Voor-Indische zeden en gewoonten. In zoo'n kolonie werd het zuivere Hindoe-element door nieuwe immigratie versterkt, aan de andere zijde echter kwamen de omwonenden steeds meer onder invloed van de hogere cultuur der vreemdelingen. Op deze wijze ontstaat er een nieuwe samenleving, waarin het Hindoe-element voorloopig de boventoon voert; inheemsche instellingen en gebruiken hebben echter van het begin af aan het hunne tot de vorming dezer nieuwe maatschappij bijgedragen. „Een reeds te voren bestaande

¹⁾ Aldus Prof. Krom op blz. 19 van „Het Oude Java en zijn Kunst”.

Indonesische organisatie heeft zich aangepast bij de vrijwillig en met overtuiging aanvaarde hogere beschaving der vreemdelingen, die landgenooten waren geworden", zegt Prof. Krom op blz. 88 zijner „Hindoe-Javaansche Geschiedenis". Accepteeren we deze opvatting, zoo is nog iets anders voor ons duidelijk: hoe hoger inheemsche beschaving, hoe beter voorwaarde voor het ontstaan eener Hindoe-Indonesische cultuur!

GEEN VERDERE MEDEDEELINGEN. In dit opzicht zal West-Java ons evenals Koetei teleurstellen: geen nieuwe berichten geven ons omtrent Tārumā eenig meerdere inlichting en overblijfselen eener „Hindoe-Javaansche" cultuur zijn in West-Java niet gevonden; we moeten dus veronderstellen, dat ook de resultaten dezer Hindoe-immigratie tenietgegaan zijn. Of vindt het rijk Tārumā zijn voortzetting in het latere Midden-Javaansche staatje Kaling? Deze mogelijkheid zal in het volgend hoofdstuk even aangeroerd worden.

HOOFDSTUK IV.

ÇRIWIJAYA EN MIDDEN-JAVA.

OUDSTE BERICHTEN BETREFFENDE SUMATRA. Een Chineesch bericht uit de 14e eeuw bevat de mededeeling, dat het toenmalige Palembangsche rijk oudtijds de naam **Kan-to-li** droeg. Is dit juist, dan kunnen we de eveneens uit Chineesche bron komende gegevens omtrent dit boven reeds genoemde Hindoe-rijkje beschouwen als de eerste berichten, Sumatra betreffende.

In het midden van de 5e eeuw reeds wordt een koning van Kan-to-li genoemd, die een gezantschap naar China zond om de Keizer kostbare gouden en zilveren voorwerpen aan te bieden; omtrent diens land bericht men, dat instellingen en

zeden er met die van de Hindoe-staten in Achter-Indië overeenkomen.

Nog eenige malen wordt van dergelijke „gezantschappen” gerept, dan (in 't midden der 6e eeuw) houdt de vermelding van Kan-to-li op. Een tachtig jaar lang zwijgen de Chineesche berichten, dan echter wordt een ander staatje, **Malayu**, genoemd; als vaststaand kan worden aangenomen, dat hiermede het gebied van het tegenwoordige Djambi bedoeld wordt.

ÇRIWIJAYA. Kort daarop verschijnt een nieuwe naam, waarmede men lange tijd geen weg wist; een tiental jaren geleden echter heeft de Fransche geleerde **Coedès** bewezen, dat daarmee hetzelfde Hindoe-rijk bedoeld werd, dat men uit inheemsche bronnen reeds onder de naam **Çrīwijaya** kende¹⁾; hij is tevens de eerste geweest, door wie de belangrijke rol, die dit rijk in de Indische geschiedenis gespeeld heeft, volkomen helder uiteengezet werd.

In het derde kwartaal van de 7e eeuw zendt Çrīwijaya, volgens bovengenoemde berichten, gezantschappen naar het keizerlijk hof. Onmiddellijk treedt het als een belangrijk rijk op, wat te verklaren is uit het feit, dat de streek van de archipel, waar Çrīwijaya lag, een voornaam knooppunt in de handelsbeweging tusschen West en Oost (Voor-Indië en China) geweest moet zijn, een plaats ook, waar de schepen opgeknapt konden worden en de schepelingen de vermoeienissen eener lange en gevaarlijke zeereis te boven konden komen. Zoo'n plaats moest natuurlijk in een beschaafd, d. w. z. gehindoeïseerd land liggen; Çrīwijaya echter was niet het eenige beschaafde centrum in de zône, die als rustplaats in aanmerking kwam! We hebben er reeds de staat

¹⁾ Coedès, „Le royaume de Çrivijaya”, Bulletin de l'Ecole française d'Extrême Orient, XVIII, no. 6. (1918).

Malayu ontmoet en ook op het schiereiland **Malakka** en op **Bangka** bestonden georganiseerde Hindoe-rijkjes. Kan deze omstandigheid misschien de oorzaak zijn van het in de Hindoe-Indonesische wereld van die tijd zoo ongewone feit, dat Çrīwijaya veroveringsoorlogen ging voeren? Zeker weten we dit niet, maar het is wel opmerkelijk, dat eerst ($\pm$ 685) Malayu en Bangka ingelijfd worden en daarna (in de 8e eeuw) het Maleische schiereiland aan de beurt kwam!

VEROVERINGEN VAN ÇRĪWIJAYA. De verovering van het eerstgenoemde gebied weten wij uit de vermelding in een

Chineesch bericht van 692: „Malayu, dat nu het land van Çrīwijaya is”, die van Bangka blijkt ons uit een op dit eiland gevonden inscriptie, waarin de bevolking gehoorzaamheid aan de gouverneur van Çrīwijaya bevolen wordt¹⁾.

Uit 775 tenslotte dateert de in Malakka (en wel in het smalle gedeelte van dit eiland, waar misschien een landweg liep, die ter verkorting van de zeereis gebezigd kon worden!) gevonden inscriptie, waarin vermeld wordt, dat de koning van Çrīwijaya, de „vorst uit het Çailendra-geslacht”, de „**Mahārāja**”, daar een heiligdom deed bouwen.

Wel is dus reeds in 775 de positie van het Rijk van Çrīwijaya definitief gevestigd, het is verreweg het meest beteekenende onder de Hindoe-rijken van de Archipel, het eenige ook, dat reeds een „geschiedenis” had.

BESCHAVING. Meer echter dan om haar politieke stelling interesseert deze Hindoe-Sumatraansche staat ons, omdat zij tevens het belangrijkste cultureele centrum voor een groot gedeelte van Zuid-Oost-Azië was.

¹⁾ Deze inscriptie (uit het jaar 686), in het z.g. Oud-Maleisch („Maleisch” vermengd met vele Sanskrit-termen) geschreven, is de oudste **gedateerde** oorkonde uit de Archipel.

De pelgrims, die vanuit China naar de heilige plaatsen in Voor-Indië trokken, bleven gaarne eenige tijd in Çrīwijaya of Malayu vertoeven om zich daar te verdiepen in de Buddhistische wetenschap. In beide landen n.l. heerschte het Buddhisme en wel voornamelijk het **Hīnayāna** en met deze, oorspronkelijk toch uitheemsche levensbeschouwing had de bevolking zich zóó vertrouwd gemaakt, dat zij op haar beurt in staat was, anderen in de geheimen van die religie en van de daarop gebaseerde wetenschap in te wijden. De Sumatraansche geleerden waren ver buiten hun vaderland beroemd; wij lezen zelfs van pelgrims, die naar Malayu trokken om daar Sanskrit te leeren!

Het is begrijpelijk, dat de macht van de vorsten steeg, naarmate het aanzien van het rijk vermeerderde. Aanzienlijke buitenlandsche pelgrims worden met indrukwekkend eerbetoon door de koning van Çrīwijaya ontvangen, van belangstelling in de godsdienst spreekt de oprichting van talrijke heiligdommen. Het best bewaarde daarvan is dat van **Moeara Takoes**¹⁾ aan de Boven-Kampar, van meer belang echter is het reeds genoemde op Malakka: uit de daarop betrekking hebbende inscriptie blijkt, dat dit aan de Buddha Amitābha en twee zijner Bodhisattwa's gewijd was, waaruit volgt dat de koning (de inscriptie spreekt van een vorst uit de **Çailendra**-familie), die het stichtte, een aanhanger van het **Mahāyāna** was!

De opvolgers van bovenaangeduide „Maharāja” (dit schijnt de meer en meer gangbare titel voor de koning van Çrīwijaya te worden: de Arabieren zullen later spreken van „het rijk van de Maharāja”, zonder dat nadere aanduiding noodig is!) zetten diens godsdienstige politiek voort: het Mahāyāna blijft de van

¹⁾ Zie de afbeelding op blz. 15 van Stapel's „Geschiedenis van Nederlandsch Indië”.

hoogerhand gesteunde godsdienst en reeds op het einde der 8e eeuw heeft deze richting het oudere Hīnayāna geheel overvleugeld.

DE ÇAILENDRA'S OOK OP JAVA. Niet alleen op Sumatra en Malakka evenwel vinden we in die tijd sporen van Mahāyāna: in Midden-Java verrijst tusschen 778 en $\pm$ 860 een reeks van heiligdommen, waaruit eveneens de Mahāyānistische gezindheid der stichters duidelijk blijkt. Inscripties echter leeren ons, dat ook in dit geval Mahāyāna en Çailendra-heerschappij samengingen!

KALING. Na de 5e eeuw, de tijd van Pūrnawarman en Fah-hien, hooren we 200 jaar lang niets meer over Java; in de 7e eeuw echter komt een stroom van nieuwe gegevens, Chineesche berichten, inscripties, monumenten weldra, maar zij hebben alle op Midden-Java betrekking, het gebied door de Chineezzen **Kaling** genoemd; het rijk Tārumā wordt niet meer vermeld.

Deze feiten wettigen een tweetal conclusies:

- 1e. De beschaving van Tārumā is langzamerhand ten onder gegaan en een nieuwe Hindoe-invasie heeft in later tijd het rijk Kaling doen ontstaan, of:
- 2e. De „Hindoe-Javanen” van Tārumā zijn de stichters van Kaling geworden.

Voor de laatste opvatting zou pleiten, dat het type letter van de oudste Midden-Javaansche inscriptie (die van Toek Mas op de Merbaboe, vermoedelijk uit het begin van de 7e eeuw dateerend) een tusschenvorm is tusschen dat van de Pūrnawarman-inscripties en de latere Midden-Javaansche; zekerheid is intusschen niet te verkrijgen. Van groot belang is de quaestie niet: ook de voorstanders van de continuïteitstheorie zijn er van overtuigd, dat de hoogere beschaving van het Midden-Javaansche Hindoe-rijk (die zich b.v. uit in de bouw van steenen tempels)

slechts mogelijk was, doordat in de loop der 6e eeuw nieuwe immigratie het Hindoe-element zéér versterkt en een nauwer contact met het moederland tot stand gebracht had.

Hoe het ook zij, in 640 kennen de Chineezzen Kaling als een beschaafde staat, die af en toe „gezantschappen” naar de keizer zendt, en uit iets latere berichten komen we te weten, dat ook in dit gebied de leerstellingen van de Buddha ijverig bestudeerd worden; de heerschende leer is er, evenals in het Sumatra van die tijd, het Hīnayāna!

De algemeen heerschende godsdienst is dit Hīnayāna echter niet geweest: de inscripties, zoowel die van Toek Mas als de uit 732 dateerende oorkonde van **Tjanggal** (in Kědoe ten Z. van Moentilan) vermelden het Çiwaïsme. Is dit de godsdienst van het kort te voren geïmmigreerde vorstengeslacht geweest, terwijl het Buddhisme die van de reeds op Java gevestigde bevolking was? Het heeft er alle schijn van; de inscriptie van Tjanggal tenminste kent slechts twee koningen: **Sanjaya** en diens vader **Sannāha**, bovendien spreekt zij van een Çiwa-heiligdom, „als 't ware uit het gezegende land Kunjara overgebracht”. Deze rechtstreeksche verwijzing naar Kunjara, een gebied in Zuidelijk Voor-Indië, alsook het gebruik van een zuivere Sanskrit-taal, „geven te kennen, dat de herinnering aan zijn Voor-Indisch stamland bij Sanjaya nog levendig is en dat hij nog niet met zijn Javaansche omgeving is samengegroeid”¹⁾.

Het Hīnayānistische Buddhisme heeft op Java geen sporen achtergelaten, het Çiwaïsme van Sannāha en zijn opvolgers d.e.t. schonk ons een reeks van tjandi's²⁾, alle op, of in de omgeving van het Diëng(oud-Javaansch Dihyang)-plateau gelegen.

¹⁾ Mevrouw Fruin—Mees, *Gesch. van Java I*, blz. 21.

²⁾ Oorspronkelijk een op het graf van de overledene opgericht gedenkteeken, later de aanduiding van: heiligdom in 't algemeen.

ÇIWAÏTISCHE HEILIG- De oudste en ook de belangrijkste van deze
DOMMEN. zijn de heiligdommen van het plateau zelf.

Dit is een $\pm$ 2000 m hoge, woeste, aan alle zijden door bergen ingesloten vlakte ten N. van Wonosobo; we kunnen dan ook niet aannemen, dat hier, zooals vroeger wel eens beweerd werd, de residentie van de koningen van Kaling gelegen heeft: „deze koude, natte en afgelegen bergvlakte kon weinig aanlokkelijks hebben, de toevoer van levensmiddelen moet er de grootste moeilijkheden hebben opgeleverd, daarenboven maakte de weinige toegankelijkheid van het plateau het ook uitermate ongeschikt als centraal punt, vanwaar het bestuur over een groot rijk zich kon laten gelden”, zegt Prof. Krom op blz. 64 van „Het Oude Java en zijn Kunst”.

Veel meer zijn de monumenten op de Diëng de overblijfselen van een **tempelstad**, een bedevaartplaats voor de Çiwaïeten onder de bevolking van Kaling; de talrijke nederzettingen aan de weg, die uit het Z. naar het plateau voerde, de trappen, die toegang tot de gewijde plek gaven, zoomede misschien het Chineesche bericht dat de koning ieder jaar naar de bergen trok „om de zee te zien”, wijzen op deze mogelijkheid.

Wellicht werd reeds tijdens de regeering van Sanjaya met de bouw van Çiwa-tempels op Dihyang begonnen; zij werd tot ver in de Çailendra-tijd (zie onder) voortgezet. Zoo kwamen er een veertigtal heiligdommen, onafhankelijk van elkaar staand, waarvan er nu nog acht over zijn ¹⁾.

Onder de vele heiligdommen uit de omgeving van de Diëng neemt het complex van negen groepen tempels, tegen de Zuidhelling van de Oengaran gelegen (de „**Gědong Sanga**”), wel een zeer voorname plaats in.

¹⁾ Tjandi Gatotkatja: Fruin—Mees blz. 16; Tjandi Bima, id. blz. 17, Krom, „Inleiding” III, plaat 2; de Arjuna-groep, id. plaat 3; Tjandi Puntadewa, id. pl. 4; overzichtskaart van het Diëng-plateau, id. plaat 1.

Ook dit complex (misschien zelfs twee complexen: eenige groepen zijn door een diep ravijn van de overige gescheiden!) was een Çiwaïtische bedevaartplaats, die echter door de Diëng in betekenis verre overtroffen werd. Verschillende tjandi's zijn goed bewaard gebleven¹⁾.

OPTREDEN VAN HET BUDDHISME.

Spreekt de Midden-Javaansche monuminten ten N. van Magelang dus van een opgewekt Çiwaïtisch leven in de achtste eeuw (en vermoedelijk nog lang daarna: een inscriptie op het Diëng-plateau bewijst, dat dit in 1210 nog bezocht werd!), die ten Z. van genoemde plaats leeren ons, dat reeds korte tijd na de periode van Sannāha en Sanjaya, er daarnaast in het Djokjasche een krachtig **Mahāyānistisch** centrum ontstaan is en deze maal stelt een inscriptie ons in staat, na te gaan welke omstandigheden dit mogelijk maakten: de wijdingsoorkonde van **Kalasan**, uit het jaar **778** dateerend, vermeldt, dat deze tempel door dienaren van de **Çailendra**-koning gesticht is ter verheerlijking van het Mahāyāna.

Tegelijkertijd verschaft de uit 760 dateerende inscriptie van **Dinaja** (ten N. van Malang) ons het eerste bericht omtrent een Çiwaïtisch Hindoe-rijkje in Oost-Java, terwijl Chineesche berichten ons melden, dat $\pm$ 750 de hoofdstad van het Midden-Javaansche Rijk naar het Oosten werd verplaatst! De conclusie ligt dus voor de hand: **de Çiwaïtische koningen van Kaling zijn, toen Midden-Java onder de heerschappij van de Çailendra's kwam, naar het Oosten uitgeweken**; de nieuwe vorsten hebben, als overal elders, het Mahāyānistische Buddhisme gesteund.

DE ÇAILENDRA'S. Het geheele verloop wordt des te aannemelijker, als we de in het begin van dit hoofdstuk besproken veroveringszucht der Sumatraansche

¹⁾ Zie Krom, „Inleiding” III, pl. 6 en 7; Fruin—Mees, I, blz. 20.

Çailendra's in aanmerking nemen: de boven reeds aangeduide inscriptie van Dieng-sa op Malakka bewijst, dat in **775** het **Maleische schiereiland** onder de heerschappij van Çrīwijaya gebracht was, een bericht uit **Campa** van 787 vermeldt een plundering van een heiligdom aldaar door uit de Archipel afkomstige legers, een uit 802 dateerende inscriptie uit **Kamboja** doet zelfs vermoeden dat dit land in die tijd aan Çrīwijaya onderworpen was!

In dit systeem van gebiedsuitbreiding zou zeer zeker ook een onderwerping van Midden-Java passen; er is echter één omstandigheid, die ons belet, daar zonder meer toe te besluiten: in een in Britsch-Indië gevonden inscriptie wordt uitdrukkelijk van een Çailendra-koning **van Java** gesproken; zijn kleinzoon, de „koning van Sumatra” beroemt zich $\pm$ 890 erop, dat hij van die vorst afstamt. We moeten dus veronderstellen, dat er in de eeuw die op $\pm$ 750 volgt, **twéé Çailendra-vorsten** waren, één van Çrīwijaya en één van Midden-Java; wordt na die tijd, zooals we onder zien zullen, dit laatste rijk verlaten, zoo krijgen de afstammelingen van de „Javaansche tak” het bestuur over het Sumatraansche gebied. Er moet dus een **nauwe verwantschap tusschen beide takken** bestaan hebben en ook op politiek gebied zullen beide rijken wel één lijn getrokken hebben. „Daargelaten hoe de constellatie in engeren zin was, kan van halfweg de achtste tot halfweg de negende eeuw voor de buitenwereld het groote rijk van den Mahārāja een eenheid zijn geweest, welks vloten evengoed uit Sumatraansche als uit Javaansche havens konden uitloopen”¹⁾.

Kan dus met betrekking tot de buitenlandsche politiek het feit, dat Midden-Java een eigen koning had, van ondergeschikt belang geacht worden, voor het land zelf moet deze omstandig-

¹⁾ Prof. Krom, „Hindoe-Javaansche Geschiedenis”, blz. 140.

heid wel degelijk van beteekenis geweest zijn. Denken wij aan de vele heiligdommen, gedurende de heerschappij der Çailendra's in Midden-Java verrezen; zouden Sumatraansche vorsten, die in hun eigen gebied slechts weinige tjandi's oprichtten, deze alle ook hebben doen bouwen?

MONUMENTEN De aanwezigheid van koning en hof maakte de stichting van een residentie noodzakelijk; naar IN M.-JAVA. alle waarschijnlijkheid was dit **Prambanan**, ten N.-O. van Djokja. Van de (vermoedelijke) kraton echter zijn slechts eenige onbeduidende resten over, de houten en leemen huizen der onderdanen zijn natuurlijk geheel verdwenen; de aanwezigheid van vele heiligdommen evenwel stempelt de plaats tot een belangrijk centrum, dat, hoewel het vermoedelijk reeds voor het midden der 8e eeuw bestond, door de Çailendra-vorsten groot gemaakt is en ook na hun vertrek zijn beteekenis behouden heeft.

Van de Buddhistische heiligdommen, gedurende de Çailendra-tijd in Prambanan opgericht, noemen we de **Tjandi Lumbung** en de **Tjandi Sewu**. De eerste ¹⁾ bestaat uit een hoofdtempel met 16 bijtempeltjes erom, het geheel was vroeger door een ringmuur omgeven. Alle zijn klein van afmetingen, toch ziet men in vergelijking tot de tempels op de Diëng een groote vooruitgang: de **systematische ordening** der bijtempeltjes om de hierdoor aan belangrijkheid winnende hoofdtempel. Ook het ornament heeft zich meer ontwikkeld. Nog grootscher zal dit alles tot uiting komen in het Tjandi-Sewu-complex ²⁾, „na de Barabudur het grootste en belangrijkste Buddhistische heiligdom van Java” ³⁾.

¹⁾ Afbeelding in Krom, „Inleiding” III, pl. 14.

²⁾ Plattegrond: Krom, „Inl.” III, pl. 15; afbeeldingen pl. 16, 17, 18. Zie ook Fruin—Mees, I, blz. 32.

³⁾ N. J. Krom, „Inleiding” I, blz. 274.

Deze tempelgroep had de vorm van een rechthoek, bijna een vierkant, in elke zijde van de ringmuur, die het geheele complex omgaf, was een poort, waarbij twee steenen wachters; op eenige afstand lag vóór elke zijde een vierkant bijtempeltje. Dadelijk achter de ringmuur lagen twee rijen bijtempeltjes, dan kwam een open ruimte en rondom de opnieuw door een ringmuur omgeven en hoger opgebouwde hoofdtempel waren wederom twee rijen bijtempeltjes gebouwd; vele van deze bestaan niet meer, van andere is slechts weinig over, geen is volledig bewaard gebleven.

Van de tempels rondom Prambanan werd de door haar fraaie ornamentiek gekenmerkte **Tjandi Kalasan**¹⁾ reeds genoemd, ook de Noordelijk hiervan gelegen **Tjandi Sari**²⁾ ware te vermelden.

Het andere centrum der nieuwe Buddhistische maatschappij lag in de vlakte van Kedoe; hier bouwden de Midden-Javaansche geloovigen hun belangrijkste heiligdom: de **Barabudur**. Dit is geen tempel, maar een reusachtige **stūpa**³⁾. „Uit de vlakte opkomende, bereikte men eertijds langs trappen — die nu grootendeels verdwenen zijn — de heuvelgrens, waaromheen de vierkante galerijen en de ronde terrassen, boven elkaar en van steeds kleiner wordende omvang, zijn aangelegd. Tusschen reusachtige steenen leeuwen door, kwam men aan den eersten ommegang, waar de leer en de levens van Buddha in beeldhouwwerk aanschouwelijk worden gemaakt. Beelden van Dhyāni-Buddha's droegen er toe bij, den aandachtig voorbijgaanden geloovige in een verheven stemming te brengen. Langs poorttrappen steeg men van de lagere naar de hoogere gaanderijen en ten slotte bevond men zich dan op een

¹⁾ Afb. Krom, „Inleiding” III, pl. 11/12; Fruin—Mees I, blz. 24.

²⁾ Afb. Krom III, pl. 13; Fruin—Mees I, blz. 25.

³⁾ Een bouwwerk, opgericht voor het bewaren van een relik van de Buddha; deze had volgens de overlevering zelf de vorm ervan aangegeven: een koepelvormige hoofdmassa geplaatst op een aantal naar boven toe steeds kleiner wordende terrassen. (Zie Speyer, „Het Buddhisme”, blz. 28).

plateau, waaruit de drie ronde terrassen oprijzen, die overdekt zijn met talrijke Buddha's, onder dagobs (klokvormige bouwsels) met openingen, verborgen. Deze rijen zich rondom de reusachtige, gesloten dagob op den heuveltop, waarbinnen vermoedelijk een relik van Buddha werd bewaard"¹⁾.

Van de tempels rondom de Barabudur gelegen, zijn het bekendst de **Tjandi Pawon**²⁾ en de **Tjandi Mendut**³⁾, beide thans gerestaureerd; uit de laatste zijn ook de beelden bewaard gebleven: Buddha Amitābha tusschen twee zijner Bodhisattwa's gezeten.

Beide dateeren evenals de Barabudur zelf uit de tweede helft der 8e eeuw; de waarschijnlijkheid is dus groot, dat een der Çailendra-vorsten het initiatief ook tot de bouw van deze heiligdommen genomen heeft: „slechts de grooten der aarde kunnen zulk een reusachtig bouwplan laten uitvoeren!” (Mevr. Fruin—Mees, blz. 33). Op de wijze van uitvoering echter hebben de toch van afkomst Sumatraansche vorsten weinig invloed uitgeoefend; men bouwt voort op het reeds bestaande, de kunst der Çailendra-periode is in zijn wezen Hindoe-Javaansch.

Ook het feit, dat de Çailendra's een bekend Sanskrit geschrift, de **Amaramālā**, in het Oud-Javaansch hebben doen overbrengen, bewijst wel, dat zij zich geheel aan de Javaansche toestanden aangepast hadden.

DE „RESTAURATIE”. Toch is hun heerschappij in Midden-Java niet blijvend geweest: in 863 werd aan de voet van de kraton-heuvel te Prambanan een inscriptie geplaatst, waarin als vanouds Çiwa verheerlijkt werd, en een

¹⁾ Mevr. Fruin—Mees, „Gesch. van Java” I, blz. 32/33; plattegrond en doorsnede van de Barabudur: Krom III, pl. 25 en 26; afbeeldingen: id., plaat 27 t/m 32, Fruin—Mees, blz. 34 t/m 38.

²⁾ Afb. Krom III, plaat 23 en 24.

³⁾ Afb. Krom III, pl. 19 en 20, pl. 21; Fruin—Mees I, blz. 26, 30 en 31.

Chineesch bericht uit het begin van de 10e eeuw meldt, dat **de oude vorstenfamilie van Kaling naar hun rijk teruggekeerd** was en daar de stad Java bewoonde. Een later Javaansche oorkonde (915) bevestigt dit feit; deze is afkomstig van een vorst, die zoowel in Midden- als in Oost-Java gezag uitoefende; als zijn voornaamste gebied wordt het rijk **Mataram** genoemd. Het bovengenoemde Chineesche bericht sluit hierbij goed aan: ook daar wordt gesproken van één rijk, oppergezag uitoefenende over liefst 28 kleinere rijkjes!

De zaak is dus duidelijk: $\pm$ 860 is het gezag der Çailendra-vorsten over Midden-Java geëindigd en een afstammeling van Sannāha en Sanjaya heeft, zonder echter zijn Oost-Javaansch gebied prijs te geven, de zetel van zijn regeering naar het oude land verplaatst; de oude naam herstelt hij echter niet: hij noemt zijn nieuw verworven bezitting Mataram. Waarom en hoe de toch zoo machtige Çailendra's Midden-Java verlaten hebben, weten we niet. Misschien houdt het verlies van Java verband met een algemeene **teruggang van de macht van Çriwijaya**: in de 9e eeuw wist ook Kamboja zijn onafhankelijkheid te herwinnen. Een ondergang van de op Java heerschende tak der familie was de oorzaak niet: we zagen reeds hoe de Javaansche Çailendra's later koningen van het Sumatraansche rijk werden! Dit behield ook, wat de Archipel betrof, zijn oude positie: volgens Arabische berichten uit de eerste helft der 10e eeuw is de Mahārāja van Sribuza (Çriwijaya) en Kalah-bār (Malakka) de rijkste en machtigste onder de koningen van Indië; hij onderhoudt, van Malakka uit, een druk handelsverkeer met Omān.

De overgang van Buddhistisch naar Çiwaïtisch bewind schijnt voor Midden-Java zonder schokken verlopen te zijn; de beide gezindten trouwens hadden er steeds op vreedzame wijze naast elkaar voortbestaan. Wel echter geraakte het zoo nauw met de Çailendra's verbonden Mahāyāna eenigszins op de achtergrond;

het duidelijkst is dit te bemerken in Prambanan, hoogstwaarschijnlijk de residentie ook van de nieuwe heerschers.

BOUWWERKEN DER RESTAURATIE-PERIODE.

Hier toch verrijst in de periode, die op de Çailendra-tijd volgt (het Restauratie-tijdperk noemt Prof. Krom haar), de grootsche **Lara-Djonggrang**-groep ¹⁾, het groote centrale monument voor de Çiwaïeten, zooals de Barabudur het voor de Buddhisten was.

Zij bestaat uit acht heiligdommen op een verhoogd en door een ringmuur omgeven vierkant terras; dit werd omgeven door drie rijen bijtempeltjes, waarvan echter weinig meer over is. Van de acht tempels is de grootste aan Çiwa gewijd, de tempels aan weerszijden waren ter eere van Brahma en Vişnu opgericht, tegenover de Çiwa-tempel was die van Çiwa's rijdier, Nandi. De balustrade, die de Çiwa-tempel omgeeft, is versierd met een aangeschakelde reeks reliefwerk, de lotgevallen van Rāma, zooals die in het heldendicht Rāmāyana vermeld waren, weergevend. Opzet en uitwerking stempelen het geheel tot „de rijkste en rijpste vrucht der klassieke Hindoe-Javaansche kunst” ²⁾.

Politiek streven zal aan de stichting van het Lara-Djonggrang-complex ook wel niet vreemd geweest zijn: alles in Midden-Java sprak van de macht der Çailendra's; geen wonder, dat ook de nieuwe vorsten van Mataram hun heiligdommen wilden hebben.

NAAR OOST-JAVA! Lang ervan genoten hebben zij echter evenmin als de Çailendra's het van de hunne: in het begin der 10e eeuw werd de residentie wederom, en thans voorgoed, naar het Oosten verplaatst!

¹⁾ Afbeeldingen: Krom III, pl. 36 t/m 40; plattegrond: id. plaat 35. Zie ook Fruin—Mees, blz. 38 en 43.

²⁾ N. J. Krom, „Het Oude Java en zijn Kunst”, blz. 131.

De laatste vorst, van wie wij met zekerheid weten, dat hij èn over Midden- èn over Oost-Java regeerde, was de $\pm$ 910 aan de regeering gekomen **Daksa**: van deze zijn oorkonden zoowel in Midden- als in Oost-Java bekend; het meest echter strekken zijn bemoeienissen zich over Mataram uit. Opvallend is het feit, dat hij zijn heerschappij als een voortzetting van die der vorsten van Kaling beschouwt; zijn inscripties dateert hij in een „Sanjaya”-jaartelling (een herinnering aan de bekende — of een andere gelijknamige — vorst van Kaling?); zeer begrijpelijk, dat men geneigd is, hem als de stichter van de Lara-Djonggrang-tempels te beschouwen.

Deze voorliefde van Daksa voor het Mataramsche gedeelte van zijn rijk in aanmerking genomen, bevreemdt het wel, te moeten constateeren, dat de inscripties van diens tweede opvolger, koning **Wawa** ($\pm$ 925), met geen enkel woord meer over Midden-Java reppen; de vorst zetelt nog wel in de koningskraton van Mataram, maar zijn belangstelling geldt uitsluitend Oost-Java! Zijn opvolger, **Sindok** (928— $\pm$ 950), te voren hoogwaardigheidsbekleeder aan het hof van Mataram, echter spreekt in 929 reeds over „de kraton van zijn voorgangers” in Mataram; hij zelf moet dus van het begin van zijn regeering af aan elders geresideerd hebben; het behoeft wel niet gezegd te worden, dat dit in Oost-Java geweest zal zijn!

De talrijke inscripties, uit Sindok's periode overgebleven, zijn alle in de Brantas-vlakte gevonden; daar zal dus wel het centrum van zijn gezag gevestigd geweest zijn. Daarmee is echter niet gezegd, dat dit gezag zich niet verder uitgestrekt zou hebben; er is geen enkele reden om aan te nemen, dat Midden-Java geheel verlaten werd; de in de Vorstenlanden gevonden „jaya-pattra” van 927¹⁾ bewijst wel het tegendeel.

¹⁾ Acte van rechterlijke uitspraak, bekend door het vroeger reeds genoemde artikel van Brandes.

Het leven, politiek zoowel als cultureel, verplaatste zich echter voorgoed naar Oost-Java, een nieuwe periode van de geschiedenis van dat eiland treedt in. Voor we deze gaan bespreken, lijkt het ons echter niet ongewenscht, een hoofdstuk te wijden aan een korte bespreking van het begrip: „Hindoe-Javaansche” beschaving

HOOFDSTUK V.

HET KARAKTER DER „HINDOE-JAVAANSCH” BESCHAVING.

ONTWIKKELINGSGANG
NIET TE VOLGEN.

Aan het slot van het derde hoofdstuk is reeds uiteengezet, hoe men zich het ontstaan van een Hindoe-Indonesische maatschappij zou kunnen voorstellen; tegelijk werd toen reeds de nadruk gelegd op het feit, dat, volgens het oordeel van moderne geschiedschrijvers, de inheemsche bevolking een grooter aandeel aan de totstandkoming daarvan genomen heeft, dan men vroeger wel meende. Ook de ontwikkelingsgang van zoo'n nieuw-gevormde samenleving is nergens op de voet te volgen: de berichten omtrent de oudste Hindoe-rijkjes zwijgen maar al te spoedig en er volgt een tijdvak van eenige eeuwen, waaruit geen enkel gegeven omtrent een Hindoe-Indonesische samenleving bekend is.

Sinds de 7e eeuw eerst stellen Chineesche berichten, inscripties en weldra ook monumenten ons in staat, ons een beeld van een dergelijke maatschappij, op Sumatra zoowel als op Java, te vormen; de Hindoe-Indonesische beschaving dier streken is dan echter reeds zóó een eenheid geworden, dat het zonder meer niet mogelijk is, uit het resultaat de wijze van ontstaan af te leiden. Vandaar de verschillende opvattingen daaromtrent;

de bekendste is wel die van Prof. Krom, die, de ontwikkeling der Hindoe-Javaansche beschaving behandelende, haar kenmerkt als een compromis tusschen Hindoe-cultuur en inheemsche gewoonten.

EEN COMPROMIS. „Wanneer men nu even bedenkt”, zegt deze geleerde op blz. 32 van zijn meer-genoemd boekje „Het Oude Java en zijn Kunst”, „hoever in alle mogelijke opzichten de Hindoe's en de Indonesiërs van elkander af staan, begrijpt men tevens, dat die hoogere eenheid onmogelijk tot stand zou kunnen zijn gekomen zonder concessies van weers-kanten. Wij bedoelen daarmede natuurlijk niet, dat men daartoe opzettelijk en met voorbedachten rade is gekomen, dat de eene partij zich zou hebben afgevraagd: wat moet ik opgeven en wat moet de ander opgeven, wat moeten wij beiden behouden, om in een bepaald opzicht overeenstemming te bereiken.

In werkelijkheid is dat alles onwillekeurig gegaan en zonder dat men zich van bepaalde bedoelingen bewust is geworden. Ook mogen wij grif aannemen, al bemerken wij het op dezen afstand niet meer, dat alles niet maar zoo gladweg verlopen is, doch dat met horten en stooten, met schommelingen naar links en naar rechts, eindelijk de evenwichtstoestand is bereikt van wat wij nu als een harmonische eenheid zien.

Doch hoe het ook gegaan is, het geven en nemen is voor ons duidelijk genoeg: de Hindoe-Javaansche beschaving is een compromis.”

IN ANDERE DEELEN VAN DE ARCHIPEL. Dit alles nu is wel met betrekking tot de Hindoe-Javaansche cultuur geschreven, maar in zijn algemeenheid mag het zeker ook op elke andere Hindoe-Indonesische maatschappij van toepassing verklaard worden. De finesses verschillen natuurlijk: naarmate de Indonesische beschaving een andere was, zal ook

het eene „eindproduct” zich van het andere onderscheiden. Hoe groot die verschillen zijn, weet men niet, daar men slechts omtrent Midden- en Oost-Java eenigszins voldoende gegevens bezit; dat de andere beschaving daarom nog niet altijd een mindere behoeft te zijn, bewijst ons Sumatra wel: de weinige gegevens, die wij omtrent de cultuur van Çrīwijaya in de achtste en negende eeuw bezitten, toonen wel aan, dat deze niet voor die van de gelijktijdige Midden-Javaansche rijken behoefde onder te doen!

JAVA. Wanneer wij ons hier dan ook, zooals het opschrift van dit hoofdstuk reeds aangaf, tot de Hindoe-Javaansche beschaving zullen beperken, is dit alleen, omdat (en dit betreft in de eerste plaats de kunst) wij op Java vastere grond onder de voeten hebben; waar het eenigszins mogelijk is, zal echter ook naar andere streken verwezen worden.

ONTLEDING DER H.-J. BESCHAVING. Dat de Hindoe-Javaansche beschaving werkelijk een compromis is, kan het best aangetoond worden door verschillende harer uitingen (taal, bestuursorganisatie, godsdienst, wetenschap, kunst) wat nader te beschouwen ¹⁾.

TAAL. In de eerste plaats de taal, het z.g. **Kawi**.

We kunnen ons gemakkelijk voorstellen, dat de oude Hindoe-kolonisten wel genoodzaakt waren om de taal der inheemsche bevolking te leeren: het belang sprak hier ook een woordje mee! Ging het gesprek tusschen Hindoe en inboorling echter over iets, dat deze laatste tot dat oogenblik toe onbekend was geweest, zoo duidde de Hindoe het vanzelfsprekend aan met de naam, waaronder het hem bekend was en op de duur nam de Javaan die Sanskrit-term over.

¹⁾ Wij volgen hier in hoofdzaak de uiteenzetting van Dr. Krom in „Het Oude Java en zijn Kunst”, blz. 33 e.v.

Naarmate het verkeer tusschen de Hindoe's en hun afstammelingen eenerzijds en de inheemschen anderzijds meer intens werd en de geestelijke horizon van deze laatsten zich verruimde, nam het aantal Sanskrit-termen in hun taal toe. De Hindoe-afstammelingen hadden nu geen behoefte meer aan een eigen taal en weldra was het Kawi, een **Indonesische** taal dus, maar doorspekt van Voor-Indische woorden en zelfs zinswendingen, ook hun moedertaal geworden. De kennis van het Sanskrit bleef tot de kleine groep van priesters, geleerden en hof beperkt; de taal werd èn door „Hindoe's" èn door gehindoeïseerde Javanen als een vreemde aangeleerd.

Op Sumatra vinden we iets dergelijks: omtrent de inscriptie van Bangka uit het jaar 686 werd reeds vermeld, dat zij in het Oud-Maleisch geschreven was; de vergelijking met het Kawi of Oud-Javaansch gaat hier voor elk onderdeel op, de inheemsche taal alleen was een andere, vandaar het verschillende eindproduct ¹⁾.

STAATSBESTUUR. Ook de organisatie van het staatsbestuur vertoont (hoe kan het in de Çailendra-tijd ook anders!) in beide landen gelijksoortige kenmerken en weer is uit combinatie van Voor-Indische en Indonesische elementen een nieuwe eenheid ontstaan. Dit demonstreert zich reeds in de wijze, waarop in de Javaansche oorkonden de persoon van de koning aangeduid wordt: zoowel de Çailendra-vorsten van Midden-Java als die van het Restauratie-tijdperk bezigen eerst een Oud-Javaansche ambtstitel, dan volgt een Indonesische eigennaam en hierna komt een Sanskrit wijdingsnaam. Ook onder de latere Oost-Javaansche koningen blijft deze titulatuur aanvankelijk.

¹⁾ Dat het karakter van alle Hindoe-Indonesische talen hetzelfde was, blijkt wel uit het feit, dat de Chineezzen ze onder één naam (Kw'un-lun) samenvatten.

„Deze combinatie”, zegt Prof. Krom op blz. 179 zijner „Hindoe-Javaansche Geschiedenis”, „geeft onzes inziens weder een aanwijzing, niet slechts voor het eigenaardig samengesteld karakter dezer maatschappij, maar tevens voor de sterkte van het Indonesisch bestanddeel. Zulk een combinatie immers past wel allerm minst voor een Hindoe-dynastie (of, wat in dit geval op hetzelfde neer komt, een zich voor Hindoesch uitgevend geslacht), uit eigen machtsvolkomenheid heerschend in het onderworpen gebied; doch integendeel is hier een blijkens de namen inheemsche vorstenreeks, waarbij het er niets toe doet of ze van Hindoe-afstamming zijn, en die eerst bij het aanvaarden der koninklijke (of een andere hoge) waardigheid een Sanskrit wijdingsnaam aannemen, volgens het uit den aard der zaak met het geheele ceremonieel van de Hindoe's overgenomen gebruik. De hoogste in den Hindoe-Javaanschen staat — en dit mag als symbool voor dien staat zelve gelden — is niet een Hindoe, maar een gehindoeiseerde inlander.”

Rondom de koning staan talrijke hoogwaardigheidsbekleeders en zelfs Sanskrit-inscripties noemen verscheidene van hen met Indonesische titels; het vermoeden ligt dus voor de hand, dat deze functies in de oude inheemsche maatschappij reeds bestonden en zij van daaruit in de latere Hindoe-Javaansche samenleving zijn overgegaan. Zelfs de horoscoop-trekkers, degenen, die voor elke handeling des konings de juiste plaats en tijd moesten vaststellen, worden in Çailendra-inscripties met Indonesische titels aangeduid. In het algemeen nemen de geestelijken de voornaamste functies in het staatsbestuur in: de reliefs van Barabudur laten ons de koning zien, omgeven door zijn brahmaansche raden. Gedurende het Restauratie-tijdperk zijn er, volgens Chineesche berichten, in het Javaansche Rijk 4 „ministers” en 28 hoofden van onderhoorige staten („regentschappen”?); de voornaamste minister was „Rijksbestierder”,

voor zoover deze hoogwaardigheidsbekleeders in oorkonden genoemd worden, dragen zij weer Indonesische titels.

Veel meer is ons omtrent de bestuursinrichting van de Hindoe-Javaansche staten (om van Çriwijaya nog maar te zwijgen!) niet bekend; de weinige gegevens spreken ons echter voortdurend van een combinatie van Voor-Indische en Indonesische factoren.

GODSDIENST. Zoo ook op het gebied van de godsdienst: de oude animistische voorstellingen der Indonesiërs handhaafden zich ondanks Hindoeïsme en Islam tot op de huidige dag; dit was onmogelijk, als zij niet in de nieuwe godsdienstige voorstellingen verwerkt waren. Iets anders echter is de quaestie van de officiële **eeredienst**, van welke men toch aannemen mag, dat hij als een afgerond geheel uit Voor-Indië geïmporteerd is; is deze zonder meer overgenomen? Men behoeft de Hindoe-Javaansche godenfiguren slechts te vergelijken met de overeenkomstige Voor-Indische om ook hier de Indonesische invloed op te merken. Zoo is Çri, de gemalin van Vişnu, op Java niet in de eerste plaats de godin van voorspoed en schittering, maar treedt zij op als de beschermster van de rijstbouw; het vermoeden ligt voor de hand, dat zij met een oudere Indonesische godin, die deze functie vervulde, vereenzelvigd is. Opmerkelijk is ook de bijzondere vereering van Çiwa in de vorm van **Bhatara Guru**, de god, die de menschen de wijsheid verleende. Een soortgelijke godenfiguur is ook in niet-gehindoeïseerde streken van de Archipel aangetroffen; wij kunnen dus met vrij groote zekerheid vermoeden, dat een oud-Indonesisch geloof aan een oppergod als bron van alle wijsheid, op de latere oppergod Çiwa is overgedragen.

Nog een derde afwijking van de „officiële” Voor-Indische gewoonten: het was in de Archipel, zoowel onder Buddhisten als onder Çiwaieten, gebruik, om boven de asch van overleden

vorsten een **graftempel** te bouwen, waarin men een godenbeeld met de gelaatstreken van de overleden vorst oprichtte¹⁾; aan deze god was dan de tempel gewijd. Mogen we dit verschijnsel verklaren, door te wijzen op de oud-Indonesische vooroudervereering?

Men ziet, zuiver Hindoesch is zelfs de Buddhistische of Çiwaïtische eeredienst op Java niet; het ligt echter voor de hand, dat hier Voor-Indische elementen een meer beduidende rol spelen dan bij de totstandkoming van de taal en de bestuursorganisatie.

WETENSCHAP EN KUNST. Rest ons nog de beschouwing der Hindoe-KUNST.

Javaansche wetenschap en kunst.

Ook op deze gebieden hadden de Hindoe's, die zich in de Archipel vestigden, reeds eeuwen van scholing achter zich; zij hadden zich een geheel van kennis en opvattingen verworven, waar de inheemsche bevolking weinig of niets tegenover kon stellen. De veronderstelling lag dus voor de hand, dat de wetenschap en de kunst der Hindoe-Indonesische maatschappij hun Hindoe-karakter zoo goed als ongewijzigd bewaard zouden hebben; een onderzoek echter moest uitmaken, of deze veronderstelling in overeenstemming met de feiten was.

De omstandigheden nu maakten dit onderzoek niet gemakkelijk. In de eerste plaats is ons omtrent de wetenschap en met name omtrent de herhaaldelijk in de Chineesche berichten vermelde Buddhistische wetenschap van de Çailendra-rijken der 7e en 8e eeuw niets naders bekend; dit gebied moest dus buiten beschouwing gelaten worden, men moest zich tot dat der kunst beperken.

Ook hier was het materiaal niet groot: buiten Java zijn zoo

¹⁾ Een illustratie, hoewel uit later tijd afkomstig: Fruin—Mees, „Gesch. van Java” I, blz. 77.

goed als géén bouw- en beeldhouwwerken bewaard gebleven en op Java dateeren de oudste Hindoe-Javaansche bouwwerken pas uit de tweede helft der zevende eeuw!

Dan echter wordt hun aantal zóó talrijk, dat een conclusie met zekerheid te trekken is: de Çailendra-kunst vertoont **een uitgesproken Hindoe-Javaansch karakter**, dat vooral in de versiering tot uiting komt!

Het is begrijpelijk, dat, waar deze uitkomst in zoo flagrante strijd met alleszins voor de hand liggende vermoedens is, men naar een oorzaak van dit verschijnsel is gaan zoeken; het is echter even begrijpelijk, dat men, gezien het ontbreken van ééinig gegeven, tot **hypothesen** zijn toevlucht moest nemen.

Een der bekendste hiervan is die van Dr. F. D. K. Bosch, uitgesproken op het Eerste Congres voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Java, in 1919 te Solo gehouden. Deze constateert, dat ook bij de tempelbouw op Java de in Voor-Indië geldende vaste regels gevolgd werden; de Javaan kwam deze uit geschriften der Hindoe's te weten. Waar deze voorschriften echter eenige speling toelieten, volgde hij zijn eigen neiging; dit komt voornamelijk in de ornamentiek tot uiting.

Dr. N. J. Krom accepteert in zijn meergenoemd werkje deze theorie onder eenig voorbehoud:

„Door deze ¹⁾ te verklaren met de formule, als zou de Hindoe-Javaansche kunst Hindoesch van opzet, Indonesisch van uitvoering zijn, geeft men aanleiding tot misverstand, maar als men hier „Indonesisch” door „Hindoe-Javaansch” vervangt, is men, dunkt ons, niet ver van de waarheid”, zegt hij op blz. 49 van „Het Oude Java en zijn Kunst”.

Op blz. 60 wordt deze opvatting nader toegelicht:

„De maker zelf voelde zich natuurlijk allerm minst als een soort

¹⁾ De „afwijkingen” der Hindoe-Javaansche kunst.

tweeslachtig wezen, in wiens borst twee tegenstrijdige neigingen om den voorrang streden. Hij uitte zich als persoonlijkheid en daardoor vanzelf ook als deelhebber aan zijn, tot eenheid samengesmolten, Hindoe-Javaansche cultuur. Zelf er naar strevend een getrouw navolger der Hindoe-vaderen te zijn — om het even of dat dan uitsluitend geestelijke of ook lichamelijke vaderen waren —, gaf hij niettemin geen Hindoe-traditie alleen, maar ook iets van zijn Indonesisch erfdeel.”

Hoe het ook zij, **het „compromis”-karakter der Hindoe-Javaansche kunst staat vast.**

VERDERE ONTWIKKELING DER H.-J. BESCHAVING. Het spreekt welhaast vanzelf, dat bovenstaande beschouwing niet zonder meer op elke willekeurige periode der Hindoe-Javaansche beschaving van toepassing is, daarvoor toch is zij te nauw met die van het Java der zevende tot negende eeuw verbonden.

Op deze periode immers volgt nog een ontwikkelingsgang van zes eeuwen; we dienen dus nog aan te geven of, en zoo ja, in hoeverre, het „compromis”-karakter der Hindoe-Javaansche cultuur zich in dat tijdsverloop gewijzigd heeft; hieraan echter zal uit de aard der zaak een schets van de politieke en cultureele geschiedenis van dat tijdvak vooraf moeten gaan.

HOOFDSTUK VI.

ÇRIWIJAYA EN OOST-JAVA

(± 925— ±1375).

HET OOST-JAVAANSCH RYK. In het begin van de tiende eeuw werd, zooals we reeds zagen, het zwaartepunt van het groote Hindoe-Javaansche Rijk naar Oost-Java verplaatst; de eerste vorst van wie wij met zekerheid weten, dat

hij daar regeerde, was **Sindok** (928— ± 950); zijn rijk, dat van **Mědang** genoemd, had zijn middelpunt in de Brantas-vlakte.

Dit centrum was uit de aard der zaak het cultureele middelpunt van het rijk: wel bleef Midden-Java deel van Sindok's gebied uitmaken, wel bleven zijn monumenten gedeeltelijk in stand¹⁾, maar het intense cultureele leven van Çailendra en Restauratie-tijd is voorgoed voorbij.

OOZAKEN VAN
DE OVERGANG?

Het is begrijpelijk, dat men ijverig naar mogelijke oorzaken van deze verandering gezocht heeft, het is even begrijpelijk, dat, toen deze niet aangetoond konden worden, daar zelfs de gebeurtenissen onbekend zijn, er verscheidene hypothesen ter verklaring van dit zoo opmerkelijke feit opgesteld werden. De oudste van deze schrijft de overgang toe aan de **opkomst van een nieuwe dynastie**: een onderkoning uit het Oosten zou de oppervorst van Mataram verslagen en alle macht aan zich getrokken hebben; een andere en oogenschijnlijk zeer aannemelijke, zoekt de oorzaak in een **manifestatie van het ongenoegen der goden**: een vulkanische uitbarsting, aardbeving of epidemie.

Beide zijn in hun volle omvang niet te aanvaarden. De eerste verklaart niet, waarom ook het cultureele zwaartepunt verlegd werd; een gewelddadige vernietiging der Midden-Javaansche cultuur toch kan, gezien de staat der monumenten, niet plaats gehad hebben. Tegen de tweede kan aangevoerd worden, dat ook nog na de overgang in Midden-Java een behoorlijk georganiseerde maatschappij bestond.

Prof. Krom komt in zijn jongste werk²⁾ dan ook met een

¹⁾ Denk aan het Diëng-plateau! (zie blz. 44).

²⁾ „Hindoe-Javaansche Geschiedenis”, blz. 201/202; vgl. echter „Het Oude Java en zijn Kunst”, blz. 83!

geheel nieuwe hypothese: de verklaring van de overgang zou op politiek terrein gezocht moeten worden en wel in een **gestadige vrees** der Restauratie-vorsten **voor een aanval der** steeds in macht toenemende **Sumatraansche Çailendra's** op Midden-Java!

Hoe dit ook zij, de overgang op zich zelf is duidelijk genoeg: van 928 af heeft slechts het Oostelijk gedeelte van het Hindoe-Javaansche Rijk der „klassieke” periode beteekenis; een beteekenis, die tot aan het einde der hier te behandelen periode toe steeds groter zal worden.

SINDOK. Van deze positie werden reeds door Sindok de hechte grondslagen gelegd; een latere vorst¹⁾ eert hem dan ook als Çri Içāna²⁾, „de met luister, roem en macht gezegende heerscher van Java”, onder wiens langdurig bestuur „de vergankelijke aarde onmetelijk veel vruchten voortbracht en voorspoed genoot”.

Vele oorkonden van Sindok spreken van zorg voor de organisatie van het rijk en voor de handhaving van rust en orde, vele ook van de stichting van heiligdommen, die echter alle verdwenen zijn. Zij waren uitsluitend aan Çiwa gewijd, maar toch vond ook het Visnuïsme en zelfs het Buddhisme vele aanhangers onder de bevolking. Laatstgenoemde leer werd tot in de onmiddellijke omgeving des konings beleden: Sindok's dochter, later zijn opvolgster, had uitgesproken Buddhistische sympathieën!

OPVOLGING. Het sterfjaar van Sindok is ons niet overgeleverd, vermoedelijk is het 947. Hij werd opgevolgd door zijn dochter, die te zamen met haar gemaal Lokapāla de regeering uitoefende. De verdere opvolging is onzeker; pas op 't einde der 10e eeuw staan weer meerdere bronnen te onzer beschikking.

¹⁾ Koning Airlangga in een inscriptie van 1041.

²⁾ De naam, die Sindok bij zijn wijding tot koning aangenomen had.

DHARMMAWANGÇA. Dan regeert koning **Dharmmawangça**, vermoedelijk een zoon van Lokapāla's oudste kleindochter ¹⁾, wiens regeering ($\pm$ 990—1007) om verschillende redenen vermeldenswaard is.

In de eerste plaats liet de beschaving van zijn rijk hem niet onverschillig: hij gelastte de samenstelling van een wetboek, het **Çiwaçāsana** en hij liet een begin maken met de overzetting van het Voor-Indische **Mahābhārata** in het Oud-Javaansch; daarnaast is hij de eerste der Oost-Javaansche vorsten, van welke wij positief weten, dat hij zich op het gebied der **buitenlandsche politiek** begaf.

JAVA EN ÇRIWIJAYA. Het is begrijpelijk dat de vorsten van Çriwijaya, welk land (de Arabische berichten uit de tweede helft der 10e eeuw leggen er opnieuw getuigenis van af!) nog steeds de groote mogendheid in de Archipel was, de opkomst van het Oost-Javaansche Rijk met leede oogen aanzagen; het verwondert ons dan ook niet, dat wij het eerste gezantschap, dat Oost-Java naar het Chineesche Hof zendt (992!), hooren spreken van de voortdurende oorlogstoestand, die tusschen Java en Çriwijaya bestond.

Dharmmawangça nu streefde er in de eerste plaats naar, de **positie van zijn rijk te versterken**: **Bali** wordt tot een vazalstaat van Java gemaakt, bestuurd door een familielid des konings en waarschijnlijk wordt ook **Oost-Borneo** onder Javaansche invloed gebracht: in de 10e eeuw tenminste herleeft daar een op Java georiënteerde Hindoe-Indonesische beschaving.

EXPEDITIE NAAR SUMATRA. Dan voelt de koning zich sterk genoeg, om een expeditie naar het gebied van de „Mahārāja” te zenden en aanvankelijk heeft zijn onderneming succes; van 990 tot 992 schijnt Çriwijaya

¹⁾ Zie de stamboom in het werk van Mevrouw Fruin—Mees, blz. 41.

geheel geblokkeerd geweest te zijn: de gezant van de Mahārāja aan het Chineesche Hof kon zijn vaderland niet bereiken!

Blijvende voordeelen schijnt Dharmmawangça niet verkregen te hebben, misschien had hij zijn krachten overschat. In elk geval was het gebeurde voor de vorst van Çrīwijaya een aansporing om zijn internationale positie te versterken: in 1005 knoopt hij nauwe connecties met Voor-Indië aan.

GEVOLGEN! Het jaar daarop komt een **aanval op Oost-Java**, de hoofdstad wordt verbrand, de koning sneuvelt (1007) en zijn opvolger, zijn schoonzoon **Airlangga**¹⁾ neemt de wijk in de bosschen; is het wonder, dat men, al wordt dit nergens vermeld, de hand van Çrīwijaya in dit alles zoekt?

Hoe dit ook zij, het rijk **Mědang** is ten gronde; de plaats van Dharmmawangça wordt door een **groot aantal kleine vorstjes** ingenomen.

Een van deze wordt ook Airlangga: in 1010 verzoeken een aantal aanzienlijken hem, hun aanvoerder te willen worden en in 1019 wordt hij tot koning gewijd. Zijn positie is dan echter nog in 't geheel niet met die van zijn voorganger te vergelijken, zijn gebied is nog beperkt tot een klein gedeelte van Oost-Java, de omgeving van Pasoeroean; dit is des te opmerkelijker, daar de positie zijner ouders op Bali onafgebroken blijft voortduren.

ÇRIWIJAYA IN NOOD. Inmiddels echter is in de verhouding tusschen Çrīwijaya en Voor-Indië een zeer ongunstige wending gekomen: in 1023 zendt de Indische vorst een expeditie naar het rijk van de Mahārāja; zoowel het eigenlijke **Çrīwijaya** als het zeer belangrijke Malakka wordt **veroverd** en **de vorst gevangen** genomen. Dit was een zware slag:

„Eerst het onschadelijk maken van den koning van het dubbele rijk en het bezetten van zijn residentie, vervolgens

¹⁾ Van zich zelf vermoedelijk een neef van Dharmmawangça, zoon van de boven aangeduide vorstin van Bali.

het zich meester maken van de voornaamste havens aan de riviermonden van de Sumatraansche Oostkust (en wellicht aan de Zuidpunt van het Maleische schiereiland) en dan vooral een onderwerping van Katāha¹⁾, het gebied, waarmede de Cola's²⁾ het meest te maken hadden en waar zij zich nu van de voor den handel uiterst gewichtige streek om de landengten (ruim genomen) verzekeren, zoowel van de havens ter West- als die ter Oostkust; eindelijk, als slot van de expeditie, nog een bezetting van Atjeh en de Nicobaren. Ziedaar Rājendracola's krijgstoct tegen Katāha, geweldig van kracht."

(Krom, Hindoe-Jav. Gesch., blz. 247).

GEVOLGEN VOOR OOST-JAVA. Van een blijvende onderwerping van Çrīwijaya en Katāha echter blijkt niets; weinige jaren, nadat de Voor-Indiërs teruggetrokken zijn, heerscht de Mahārāja weer even oppermachtig. De beweging schijnt echter aan Airlangga de zoolang gewenschte gelegenheid gegeven te hebben om de macht van zijn familie in Oost-Java te herstellen: het is wel zeer opmerkelijk, dat juist in de jaren 1028—1035 „verscheidene vorsten van Java" door hem onderworpen worden!

„EVENWICHTS"-POLITIEK. Sinds 1035 **alleenheerscher** over het Oost-Javaansche rijk, streeft Airlangga naar vrede. Ook Çrīwijaya maakt het hem niet meer lastig: het lijkt wel, alsof beide machten in de Archipel elkaar uit de weg gaan; een paar eeuwen van „evenwichtspolitiek" zullen een aanvang nemen!

In deze periode zal Java zich tot de gelijke van Çrīwijaya opwerken; deze ontwikkeling teekent zich in Airlangga's tijd reeds duidelijk af.

¹⁾ Het Maleische schiereiland.

²⁾ De Voor-Indische vorstenfamilie uit die tijd.

AIRLANGGA'S REGEERING. De oorkonden spreken ons van een druk handelsverkeer met vreemde landen, van scharen vreemdelingen, die Java bezochten of er zich vestigden, van belangrijke handelsplaatsen, van maatregelen van Airlangga ook om de handel te bevorderen; de verbetering van de Brantasmond is er een van.

Ook neemt Java's invloed buiten zijn eigenlijke grenzen belangrijk toe: op **Bali** verdringt de Hindoe-Javaansche beschaving de Hindoe-Balische steeds meer, zelfs **West-Java**¹⁾, hoewel toch zeker nog niet tot het rijk van Airlangga behoorend, staat onder Javaansche invloed: taal, letterschrift en koninklijke titulatuur van een uit 1030 dateerende inscriptie (de eerste sinds Purnawarman's tijd, die eenige zekerheid geeft!) bewijzen dit.

De zorg voor het economische leven doet Airlangga die voor de geestelijke beschaving niet vergeten: vele heiligdommen worden gesticht, de literatuur en kunst bevorderd; het oudste dateerbare Javaansche gedicht, de **Arjunawiwāha**, werd gedurende zijn regeering geschreven.

DE VERDEELING. Uit een bericht van 1042 blijkt dat Airlangga zich als kluizenaar uit het dagelijksch leven teruggetrokken had; waarschijnlijk verbleef hij in een reeds tijdens Sindok's regeering bestaande kluizenarij op de oostelijke helling van de Penanggoengan. De regeering bleef hij echter uitoefenen; tot hoe lang weten wij niet. Wel schijnt hij nog voor zijn dood zijn rijk in twee stukken verdeeld te hebben: in de 2e helft der 11e eeuw tenminste vinden we de rijken **Janggala** en **Kadiri** vermeld en latere overlevering schrijft hun ontstaan aan Airlangga toe. De reden laat zich slechts gissen; de meest aannemelijke is die, dat Airlangga, die geen rechtstreeksche

¹⁾ „Sunda” noemt de inscriptie van 1030 dit gebied.

erfgenamen had (zijn eenige dochter is vermoedelijk in een klooster gegaan!), twee pretendenten, die gelijke rechten konden doen gelden en ieder over gewapende aanhangers beschikten, tevreden gesteld heeft om zodoende een burgeroorlog te voorkomen. Over welk gebied elk der beide opvolgers beschikte, is onzeker; vermoedelijk liep de grens Oost-West over de Goenoeng Kendeng, en dan Noord-Zuid via de Kawi naar de Zuidkust; het tegenwoordige Malang behoorde tot Janggala. De hoofdstad van dit rijk was vermoedelijk **Kahuripan**, de oude residentie van Airlangga¹⁾ in de Brantas-vlakte; die van Kadiri was **Daha**, op de plaats van het tegenwoordige Kediri gelegen. Bali schijnt zich in de Kadirische tijd ($\pm$ 1050—1222) meer dan vroeger als onafhankelijk rijk gedragen te hebben.

DE KADIRISCHE TIJD. De vermelding van de term „Kadirische tijd” bewijst al wel, dat van de beide rijken, waarin Oost-Java na Airlangga's dood verdeeld was, dat van Kadiri verreweg de meeste beteekenis had: na korte tijd wordt Janggala niet meer vermeld; het rijk schijnt grootendeels aan Kadiri schatplichtig te zijn geworden, de Chineesche berichten kennen dan ook slechts één koning van Java. Slechts enkele gedeelten wisten van deze Kadirische invloed vrij te blijven, zij zullen in de tweede helft der twaalfde eeuw door de vorst van **Tumapël**²⁾ vereenigd worden.

BESCHAVING. Van de verschillende vorsten, die achtereenvolgens het Kadirische Rijk geregeerd hebben, zijn ons niet veel meer dan de namen overgeleverd, zelfs de opvolging is niet overal duidelijk. Belangrijker is dan ook, wat Chineesche berichten, aangevuld door verspreide mededeelingen uit oor-

¹⁾ Ligging onbekend.

²⁾ In de buurt van het tegenwoordige Malang.

konden of literatuur omtrent de beschaving der Javaansche maatschappij in deze periode leeren.

Zoo hooren wij, „dat er zijdewormen geteeld worden en men er twee soorten zijde, zoowel als katoen maakt. De menschen, die met loshangend haar en om het lichaam gewikkeld kleed loopen, hetwelk tot beneden de knieën reikt, wonen in nette huizen, met gele en groene tegels versierd; in het bijzonder wordt het openbare gebouw genoemd, waar de vreemde kooplieden ontvangen en onthaald worden. Verder wordt medegedeeld, dat men er geen lijfstraffen toepast, doch goudboeten oplegt, behalve voor roovers en dieven, die gedood worden”¹⁾. Van de opbrengst van het land worden tienden geheven, evenals een belasting op de handel. De ambtenaren krijgen hun salaris in natura, behalve de legeraanvoerder en zijn 30.000 soldaten. Ook hield de koning een vloot.

IMPERIALISME. Dit laatste houdt verband met de imperialistische politiek, die de Oost-Javaansche vorsten in deze periode voeren: zij streven er naar om het Oosten van de Archipel onder hun opperbestuur te brengen. Hoe dit in zijn werk gegaan is, weten we niet; wel kennen we het resultaat: in 1225 geeft de Chineesche inspecteur van de buitenlandsche handel, **Chan Ju Kua**, in zijn overzicht van de verschillende landen, die voor de Chineesch-Arabische handel van beteekenis waren, een opsomming van de onderhoorigheden van Java en van Çrīwijaya. Zijn mededeelingen, die voor een gedeelte op oudere gegevens teruggaan, hebben dus betrekking op het laatste gedeelte van de Kadirische tijd. Hij erkent de groote beteekenis van Çrīwijaya, vooral als stapelplaats, hij plaatst echter oogenblikkelijk Java²⁾ met het rijk van de Mahārāja op één lijn;

¹⁾ Krom, „Hindoe-Javaansche Geschiedenis,” blz. 282.

²⁾ Cho-po (het rijk Kadiri) onderscheiden van het meer oostelijk gelegen Jung-ya-lu (= Tumapël, dat zich uitgaf voor het herleefde Janggala!).

daarnaast vermeldt hij als een onafhankelijke staat het rijk Puni op de Westkust van Borneo, de berichten daaromtrent geven de indruk van een zeer weinig gehindoeïseerde maatschappij.

DE ARCHIPEL Van de onderhoorigheden van Çrīwijaya, alle
IN 1225. in het Westen van de Archipel gelegen,
noemen we alleen **Sunda**. „Dit heeft een goede
ankerplaats en levert de allerbeste peper, maar er is geen geregeld
bestuur en de menschen, die overigens landbouw beoefenen en in
huizen op palen wonen, maken zich aan roof schuldig. Dit schrikt
de handel af”, zegt Chan Ju Kua. Van vele Javaansche onder-
hoorigheden wordt vermeld, dat zij op „eilanden” liggen; onder
deze herkent men Bali, Tanjungpura (Z.-W. Borneo), Timor en
Moluku (Ternate)! Alle liggen in het Oosten van de Archipel:
Indonesië kent **twee groote mogendheden**: Kadiri en Palembang.

DE ONDERGANG Dan komt het jaar 1222: de opperheerschappij
VAN KADIRI. van Kadiri wordt door die van Tumapël ver-
vangen, de laatste „afstammeling van Içāna”
verdrongen door de parvenu **Angrok**.

Deze, wiens geschiedenis, omgeven van fantastische verhalen,
in de Pararaton¹⁾ uitvoerig verteld wordt, schijnt een zeer
bewogen jeugd doorgemaakt te hebben. De struikroover weet zich
op te werken tot gunsteling van de regent van Tumapël, wiens
gunst hij echter niet waard blijkt te zijn: hij doodt deze en huwt
diens vrouw Dēdēs! Door haar wordt hij vorst van Tumapël.
De oppervorst, Krtajaya van Kadiri, wil hem ter verantwoording
roepen; zijn geestelijkheid, met hem in conflict, loopt echter
naar Angrok over en door haar toedoen roept deze zich tot
koning uit; voortaan noemt hij zich **Rājasa**. De slag bij Gantēr²⁾

¹⁾ Zie blz. 17 en 18.

²⁾ Ligging onbekend.

brengt de beslissing: het leger van Krtajaya wordt verslagen, de koning zelf vlucht. Diens familie blijft wel in Kadiri regeeren maar is aan Rājasa schatplichtig.

ANGROK EN ZIJN
OPVOLGERS.

Omtrent Angrok's regeering vernemen we verder zoo goed als niets meer; hij wordt, vermoedelijk in 1227, door een zijner dienaren vermoord; de Pararaton weet te vertellen, dat dit geschiedde op aanstoken van Anūsapati, die voor een zoon van Rājasa doorging, maar in werkelijkheid een kind uit Dēdēs' eerste huwelijk was. Deze wordt nu koning; in 1248 sterft hij, vermoedelijk eveneens door moordenaarshand.

DE „OUDSTE” O.-JAV.
MONUMENTEN.

Zijn lijk werd bijgezet in de **Tjandi Kidal**¹⁾, een der best bewaarde Oost-Javaansche monumenten. In vele opzichten herinnert zij nog aan de Midden-Javaansche bouwwerken, daarnaast echter vertoont zij typische afwijkingen, vooral wat de ornamentatie betreft. „Terwijl op Midden-Java,” aldus Prof. Krom op blz. 118 van „Het Oude Java en zijn Kunst”, „de paneelen zoo noodig voor tableaux bestemd worden en de pilasters vrijgehouden zijn of opgaande motieven vertoonen, hebben te Kidal juist de pilasters het zware ornament, de paneelen het lichtere. Dat bewijst een wijziging van inzicht in de taak en beteekenis van bepaalde versieringen op bepaalde plaatsen.”

Het is duidelijk, dat in de vorige periode (waaruit zoo goed als geen monumenten overgebleven zijn!) een overgang plaats gehad heeft, het begin van een ontwikkeling, die tot het optreden van een Oost-Javaansche stijl naast de „klassieke” (de Midden-Javaansche) zal leiden. De bespreking van latere monumenten zal ons gelegenheid geven, hierop terug te komen

¹⁾ Ten Z.-O. van Malang; afbeeldingen: Krom III, plaat 19 en Fruin—Mees I, blz. 105.

KRTANAGARA. De figuur van Anūsapati's opvolger ¹⁾ is niet erg duidelijk, hij schijnt spoedig gestorven te zijn. Ook van de volgende vorst is weinig bekend ²⁾, wij weten slechts, dat hij in 1254 zijn zoon **Krtanagara** tot medekoning wijdde, de inscripties zijn van dat oogenblik af van deze afkomstig. In 1268 stierf zijn vader, hij werd als Buddha in de **Tjandi Djago** ³⁾ bijgezet; Krtanagara is alleenheerscher.

Hij is de enige vorst van Tumapël, omtrent wiens daden en bedoelingen wat meer bekend is: zoowel de Pararaton als de Nāgarakrtāgama ⁴⁾ geven ons uitvoerige mededeelingen, zij het dan, dat de eerste in zijn afkeuring, de tweede in zijn bewondering wel wat ver gaat.

BOUWWERKEN In de eerste plaats heeft de koning, nog vóór **UIT ZIJN TIJD.** 1268, de hoofdstad van Tumapël aanzienlijk vergroot en verfraaid; sindsdien heet zij **Singhasāri**, een naam, die dan ook voor het geheele rijk gebruikt wordt. Van de bouwwerken, die hij er deed oprichten, is echter weinig meer over; het meeste van wat in het nog steeds zoo genoemde Singhasāri staat, dateert uit een latere periode! Uit Krtanagara's tijd is er alleen nog maar de torentempel, de z.g. **Tjandi Singhasāri** ⁵⁾; ten deele uit dit gebouw, ten deele van het terrein er omheen zijn de bekende beelden afkomstig, die thans in het Ethnographisch Museum te Leiden staan: de achtarmige **Durga** ⁶⁾, een **Ganeça** en twee poortwachters. Alles wijst er op, dat, in tegenstelling met Tjandi Djago, in Singhasāri het **Çiwaïsme** overheerschte.

¹⁾ Volgens de Pararaton zijn moordenaar Tohjaya, een zoon van Rājasa en een bijvrouw.

²⁾ Zie voor de stamboom van de vorsten van Tumapël, Fruin—Mees I, blz. 56.

³⁾ Ten Oosten van Malang; afbeeldingen: Krom III, plaat 57 t/m 63; Fruin—Mees I, 95.

⁴⁾ Zie blz. 16.

⁵⁾ Afbeeldingen: Krom III, plaat 50, 51; Fruin—Mees, blz. 109.

⁶⁾ Krom III, plaat 53.

BESTUURS-ORGANISATIE. Uit de tijd van Krtanagara dateert ook de reorganisatie van het bestuur, die zich tot aan het einde der Hindoe-periode zal handhaven: naast de koning staan drie (later vijf) „ministers”: de rakryan mapatih, rakryan dëmung en rakryan kanuruhan; de groot-mantri's, die in de onmiddellijke omgeving des konings verkeerden, hebben op de gang van zaken geen invloed.

HET ÇIWA-BUDDHISME. Ook de eeredienst onderging verandering: de vorst, een zeer geleerd en godsdienstig man, ijverig aanhanger van het Buddhisme¹⁾, toont zich een propagandist van een theorie, volgens welke Buddha en Çiwa als één godheid beschouwd worden (**syncretisme**); hij doet voor zijn asch dan ook een Çiwabuddha-heiligdom oprichten: de thans grootendeels ineengevallen **Tjandi Djawi** bij Prigèn.

IMPERIALISME. Het meest bekend echter is de buitenlandsche politiek van de koning: het imperialisme, dat zich de heele Kadirische tijd door gehandhaafd had, maar in het begin van de Singhasārische periode scheen te rusten, herleeft weer: de banden met de oude onderhoorigheden worden nauwer aangehaald, het steeds onafhankelijk gebleven Bali wordt, zij het dan tijdelijk, onderworpen. Tegelijkertijd krijgt Çrīwijaya een klap, die zijn geheele machtspositie in gevaar zal brengen: ± 1250 onderneemt de Mahārāja Candrabhānu, geholpen door vele Zuid-Indische bondgenooten, een aanval op Ceylon; zijn leger echter wordt geheel verslagen, de vorst zelf op de vlucht gevangen genomen!

Dit feit is voor Krtanagara een gereede aanleiding om de „evenwichtspolitiek” der Kadirische vorsten te verlaten: in 1275

¹⁾ Krtanagara laat zich wijden tot Dhyānibuddha; een beeld van hem in die functie thans in het Kroesenpark te Soerabaja, een ander te Malang (afbeelding van dit laatste: Fruin—Mees I, blz. 64).

scheept het Javaansche leger zich te Tuban in met bestemming: Sumatra. Deze „**Pamalayu**” (= expeditie naar Djambi) heeft succes: **Malayu wordt aan Çrīwijaya ontnomen** en tot een voorpost der Javaansche macht in het Westen gemaakt. Het zal Palembang snel overvleugelen: Marco Polo, de bekende Venetiaan, die op zijn reizen in 1292 ook Noord-Sumatra bezoekt, zal alléén van Malayu als groote handelshaven spreken!

Nog meer gevolgen zullen deze nederlagen voor Çrīwijaya hebben: in het Noorden veroverd de koning van Siam gedeelten van het rijk, in Noord-Sumatra maken zich verschillende Islamitische staatjes (Samudra, Perlak) vrijwel onafhankelijk van de Mahārāja, in het Zuiden komt Sunda onder de invloed van het Javaansche rijk, dat ook reeds Pahang op het Maleische schiereiland veroverd schijnt te hebben. Om kort te gaan: de rol van Çrīwijaya als groote mogendheid is uitgespeeld, het Javaansche rijk gaat die plaats innemen!

INMENGING VAN CHINA. Deze beduidende vermeerdering van Java's invloed was echter niet in overeenstemming met de wenschen van de Chineesche keizer **Koe-bi-lai**, de eerste vorst der nieuwe Yuen-dynastie, die zelf uitgesproken imperialistische neigingen had en zich zéér voor Z.-O. Azië interesseerde! Een verbond van Java met het eveneens bedreigde Campa mag niet baten; voortdurend dringen nieuwe gezantschappen op onderwerping aan de keizer aan! Het niet inwilligen van die eisch kan tot oorlog leiden, laat staan dan het beleedigen der gezanten, zooals Krtanagara zich veroorloofde: Java zal dit in 1293 ondervinden!

VERANDERINGEN OP JAVA 1292. Eer het echter zoover komt, hebben binnenslandsche woelingen reeds een einde aan Krtanagara's regeering gemaakt: de onderkoning van Kadiri (een afstammeling der vroegere Kadirische

vorsten?) komt, gesteund door een in ongenade gevallen gunsteling van Krtanagara, in **opstand**, het leger wordt verslagen en de koning, die vermoedelijk de ernst van de toestand niet inzag, in zijn paleis vermoord (1292).

De troonopvolger, Krtanagara's schoonzoon **Wijaya**, vlucht en de Kadirische vorst¹⁾ is oppermachtig. Wijaya biedt hierop zijn onderwerping aan en krijgt van de nieuwe koning een gebied in de Brantas-vlakte, waar hij een nieuwe stad, **Majapahit**, sticht.

HET JAAR 1293. Dan landt in 1293 de Chineesche expeditie, bestemd om Krtanagara te straffen, te Tuban; van diens dood weet men nog niets!

Nu grijpt Wijaya de kans hem aangeboden: hij geeft de Chineesche aanvoerders kennis van de dood van Krtanagara en biedt zijn onderwerping aan. In de slag bij Kadiri wordt de Kadirische vorst verslagen en gevangen, de Chineezzen voelen zich overwinnaars, maar plotseling worden zij door Wijaya, die intusschen een menigte Javanen om zich heen verzameld heeft, aangevallen en naar de schepen teruggedreven; spoedig daarop verlaten zij Java weer; Wijaya is heerscher over het rijk van zijn schoonvader²⁾, hij noemt zich **Krtarājasa**; de Majapahitsche periode der Javaansche geschiedenis begint!

KRTARAJASA'S Omtrent de eigenlijke regeering van de eerste REGEERING. koning van Majapahit vermeldt de Nāgarakṛtāgama niets: een bewijs, dat het een rustige tijd geweest is. In 1309 overleed de vorst; een zijner grafheiligdommen is de tegenwoordige Tjandi Soembērdjati, ten Z. van Blitar³⁾. Hieruit is ook het bekende wijdingsbeeld, Krtarājasa

¹⁾ Jayakatwang.

²⁾ Wat er van zijn voorganger geworden is, is niet met zekerheid bekend: of gedood, of geïnterneerd.

³⁾ De overblijfselen zeggen echter niets omtrent de kunst van ± 1300: de tempel is in 1361 door Hayam Wuruk geheel gerestaureerd!

als godheid voorstellende, afkomstig, dat zich thans in het Museum te Batavia bevindt ¹⁾).

OPSTANDEN NA KRТА-
RAJASA'S DOOD.

Onmiddellijk na de dood van Krtarājasa begint een tijdperk van binnenlandsche onlusten, die op een bepaald oogenblik zelfs zulke afmetingen gaan aannemen, dat diens zoon en opvolger de vlucht neemt; dank zij de handigheid van zijn vazal **Gajah Mada** echter wordt hij in zijn functies hersteld.

De internationale positie van Java schijnt onder deze burgeroorlogen niet geleden te hebben; slechts Bali neemt weer een meer onafhankelijke positie in, wat aan de eenheid tegenover het buitenland geen afbreuk deed. „De grondslagen waren gelegd voor een bloeitijdperk, dat dadelijk na het terugkeeren der binnenlandsche rust een aanvang zou nemen” ²⁾.

Dit oogenblik echter scheen nog ver verwijderd: in 1328 sterft de koning, zonder mannelijke erfgenamen na te laten! De opperheerschappij komt nu aan de weduwe van Krtarājasa (een dochter van Krtanagara!); daar deze echter als Buddhistische non niet regeeren kon, neemt haar dochter, de halfzuster van de laatst geregeerd hebbende koning, het bestuur voor haar waar. De woelingen duren voort, vooral een opstand in de Oosthoek schijnt gevaarlijk geweest te zijn. Weer helpt Gajah Mada; in 1331 wordt hij rijksbestierder! Dan is het met het verzet gedaan: een tijd van rust, wat de binnenlandsche, en krachtige expansie, wat de buitenlandsche politiek betreft, breekt aan!

GAJAH MADA EN
HAYAM WURUK.

In de eerste plaats wordt **Bali** weer onderworpen (1343) en thans schijnt het resultaat afdoende te zijn: Bali maakt sindsdien een nauw aan Oost-Java verbonden deel van het rijk uit en de

¹⁾ Afbeelding: Krom III, pl. 65; Fruin—Mees I, 77.

²⁾ N. J. Krom, „Hindoe-Javaansche Gesch.”, blz. 378.

javaniseering, al heeft zij de eigen Hindoe-Balische beschaving nooit geheel kunnen verdringen, neemt hand over hand toe.

Ook de banden, die **Malayu** aan Java binden, worden nauweraangehaald: de vazalvorst van deze Sumatraansche onderhoorigheid geniet $\pm$ 1345 zijn opvoeding aan het Javaansche hof!

Inmiddels was reeds in 1334 de regentes een zoon geboren, **Hayam Wuruk**¹⁾, die in 1350, als de oude vorstin gestorven is, zijn grootmoeder opvolgt; de rijksbestierder Gajah Mada behoudt echter de leiding!

Zijn eerste onderneming tijdens Hayam Wuruk's regeering verliep inmiddels niet onverdeeld gunstig: als gemalin voor de jonge koning wenschte hij een prinses van **Sunda**; deze kon dan tevens „als een soort cijs van een onderdanig Sunda aan een overmachtig Majapahit”²⁾ beschouwd worden! De vorst van Sunda bemerkte deze opzet pas, toen hij met zijn gevolg voor de huwelijksplechtigheid in Majapahit gearriveerd was; hij verzet zich, maar tevergeefs: alle Sundaërs worden vermoord! (1357)

PAJAJARAN. Dit zelfbewuste optreden van de West-Javaansche vorst, wiens voorgangers toch ten tijde van Krtanagara aan Java schatplichtig waren³⁾, kan door veranderde omstandigheden verklaard worden: een uit 1333 dateerende inscriptie, te Batoe-toelis in het Buitenzorgsche gevonden, spreekt van een nieuw rijk: **Pajajaran**. De vorsten van deze nieuwe staat, vermoedelijk uit Galuh (Zuid-Cheribon) afkomstig, zijn, wat organisatievermogen betreft, verre de meerderen van de door hen verdrongen oudere Sundasche koningen; de versterking van hun kraton Pajajaran⁴⁾ en de uitgevaardigde koproorkonden kunnen

¹⁾ Zijn wijdingsnaam is **Rājasanagara**; men is echter gewoon, hem bij zijn „kleine” naam te noemen.

²⁾ Krom, „Hindoe-Javaansche Geschiedenis,” 399.

³⁾ Zie blz. 74.

⁴⁾ Eveneens bij Batoe-toelis.

dit bewijzen. Het rijk, dat ten gevolge van het te Majapahit voor-gevallene natuurlijk binnen de Javaansche invloedssfeer getrokken was, heeft dan ook spoedig weer zijn onafhankelijkheid herwonnen; de Portugeezen kennen het op het einde der 15e eeuw zelfs als de gelijke van Oost-Java!

VERDERE UITBREIDING VAN
HET JAVAANSCH RYK.

Het, zij het dan tijdelijke, succes door Gajah Mada tegenover Sunda behaald, werd nog door vele gevolgd: alle kleine Soenda-eilanden, vele Molukken en de Oostkust van Borneo worden òf onderworpen, òf, zoo ze reeds onder Java's opperheerschappij stonden, nauwer aan dit rijk verbonden. Nu moet men zich weliswaar geen overdreven voorstellingen maken van het gezag, dat Java in deze overheerschte streken uitoefende: wat de binnenlandsche aangelegenheden betrof, zullen zij wel geheel vrij geweest zijn, van javaniseering is, enkele gevallen uitgezonderd, geen sprake, maar wel voegden zich alle onderworpenen naar de bevelen van Java en gaven zij door schatting van hun afhankelijke positie blijk; deden zij dit niet, zoo werden ze door een expeditie tot andere gedachten gebracht! Tegenover vreemden echter vormde het rijk wel degelijk een eenheid: buitenlandsche inmenging werd niet geduld en de sterke Javaansche politiemacht zorgde er wel voor, dat dit verbod niet overtreden werd!

Van de omvang van het Javaansche rijk in deze tijd kunnen wij ons een vrij zuiver beeld vormen, doordat de in 1365 geschreven Nāgarakṛtāgama ons een tot in finesses nauwkeurige opsomming van al de Javaansche onderhoorigheden geeft: ruw genomen komt het Javaansche gebied overeen met het Nederlandsche van thans, vermeerderd met het Maleische schiereiland, maar zonder N.-Celebes!

Uit deze opsomming zou men dus moeten opmaken, dat ook

het eigenlijke Çriwijaya de Javaansche opperheerschappij reeds voor 1365 erkend had; is dit zoo, dan heeft genoemd land zich omstreeks het tijdstip, dat Prapanca zijn werk schreef, toch weinig aan die suprematie gestoord: $\pm$ 1370 zoeken de drie koningen, die elkaar de heerschappij over het reeds vrijwel tot onbeduidendheid vervallen rijk betwisten, ieder voor zich de steun van de Chineesche keizer!

EINDE VAN ÇRIWIJAYA. In 1377 komt de vergelding: Hayam Wuruk (Gajah Mada was in 1364 gestorven!) zendt een expeditie en Palembang wordt verwoest; het gebied van de oude concurrent werd daarop opzettelijk verwaarloosd. Zoo verdwijnt ook het laatste bewijs van het bestaan van het eenmaal zoo machtige rijk van de Mahārāja; nog geen halve eeuw later en het aan zijn lot overgelaten gebied zal een broeinest van Chineesche zeeroovers zijn!

BESCHAVING. De periode van Gajah Mada en Hayam Wuruk heet niet alleen om de positie, die Java in de Archipel innam de Oost-Javaansche bloeitijd: in elk opzicht wordt de politiek van Krtanagara voortgezet; de Nāgarakrtāgama geeft ons hieromtrent de meest volledige en betrouwbare inlichtingen.

De door Krtanagara ingestelde organisatie van het bestuur wordt verder uitgebouwd, de ambtenaren des konings zorgen voor bevoeiing, wegen en landerijen, het grondgebied van elke dessa wordt geregistreerd, streng politietoezicht handhaaft de veiligheid en de bescherming van de eigendom, de heerediensten worden nauwkeurig omschreven. Vanzelfsprekend deelen ook kunsten en wetenschappen in de algemeene welvaart: in de Nāgarakrtāgama noemt Prapanca ons een aantal dichters en schrijvers; van de werken van een dezer, Tantular, zijn ons nog een tweetal gedichten bewaard gebleven; een ervan poogt ons te

bewijzen, dat Çiwaïsme en Buddhisme in de grond der zaak één godsdienst zijn ¹⁾!

KUNST. Van de groote bloei van bouw- en beeldhouwkunst hebben wij gelukkig meerdere bewijzen; wij noemen slechts het reeds tijdens de regeering van Krtarājasa's opvolger ontworpen, maar onder Hayam Wuruk voltooide **Panataran** ²⁾!

Dit reusachtige tempelterrein was door een ringmuur omgeven en door twee dwarsmuren in drie afdeelingen verdeeld; in de achterste, de Oostelijkste, lag de **hoofdtempel**. De bovenbouw hiervan is geheel verdwenen, slechts drie boven elkaar gelegen terrassen zijn blijven staan. Het eerste en tweede terras zijn met relief versierd, het eerste vertoont tafreelen uit het Rāmāyana, het doorlopend relief van het tweede geeft een uitbeelding van het, ook als Oud-Javaansch gedicht bewaard gebleven, Krṣṇanayana. De bovenbouw (op een terrein in de nabijheid gedeeltelijk gereconstrueerd) bevatte de beelden der drie groote goden; voor de trappen van het eerste terras staan vier tempelwachters; opvallend, maar echt Oost-Javaansch ³⁾, is de versiering van de rug met afzonderlijke tooneeltjes!

In de middelste afdeeling staat het gereconstrueerde **nāga- of slangentempeltje** met opvallend kunstige ornamentiek, in de eerste verdient het, geheel in oude trant gebouwde „jaartal”-tempeltje (1369) vermelding.

KARAKTER DER OOST-JAVAANSCH KUNST.

Zelfs bij een oppervlakkige beschouwing van de Panataran-groep valt een groot verschil tusschen Oost- en Midden-Javaansche kunstopvattingen op: daar (Lara-Djonggrang b.v.)

¹⁾ Vgl. blz. 73.

²⁾ Ten N. van Blitar; vgl. Krom III, plaat 78 t/m 87; Fruin—Mees I, blz. 92, 94, 95, 96, 97 en 110.

³⁾ Zoo ook de bekende Ganeça van Djiembe bij Blitar, uit 1239 dateerende, die op de rug een geweldige monsterkop draagt! (Afb. Krom III, pl. 55 en 56).

orde en regelmaat, systeem, hier een menigte, op zich zelf dikwijls zeer fraaie monumenten, ordeloos door elkaar gebouwd, elk ervan, soms zelfs onderdeelen van één bouwwerk, andere stijleigenaardigheden vertoonend! Een meer nauwkeurige bestudeering toont nog veel belangrijker verschillen, reeds bij de Tjandi Kidal aangetoond¹⁾: de opvatting van het ornament is een geheel andere geworden. Dit geldt ook ten opzichte der reliefs: in Midden-Java (Barabudur!) „medewerkend om het heiligdom aan zijn religieuze bestemming te laten voldoen”²⁾, worden zij zuiver versieringsobject; ook de uitbeelding is een andere: de figuren worden gestyleerd en komen, als wajangpoppen op het scherm, meer naast elkaar te staan. „Dit alles”, zegt Prof. Krom op blz. 324 zijner Hindoe-Javaansche Geschiedenis, „zijn teekenen van een vervorming der Hindoe-Javaansche kunst in Indonésische, dat wil dan zeggen, nationaal Javaansche richting”: van **Hindoe-Javaansch** wordt zij **Hindoe-Javaansch**.

KARAKTER DER O.-
JAV. BESCHAVING.

Het spreekt wel vanzelf, dat hierin de kunst niet op zich zelf staat: de geheele Hindoe-Javaansche beschaving maakt in zijn „Oost-Javaansche” periode een gelijke ontwikkeling door! Het best wordt dit gedemonstreerd, wanneer men de beschrijving, die Chineesche berichten ons geven van de Javaansche maatschappij, zooals ook de Nāgarakrtāgama die kent, vergelijkt met dat, wat zij ons omtrent de Kadirische periode mededeelen. Weer citeeren wij Prof. Krom:

„Wat den Chineezers in Majapahit in het bijzonder opvalt is, dat iedere man een kris draagt; over die wapens en het ervan gemaakte gebruik wordt met eenige uitvoerigheid gehandeld.

¹⁾ Blz. 71.

²⁾ Krom, „Het Oude Java en zijn Kunst,” 119.

Het vroegere systeem van boeten in goud bij overtredingen (in overeenstemming met Voor-Indische gewoonte) heeft plaats gemaakt voor doodkrissen, zelfs bij geringe vergrijpen. De mannen, vroeger in één stuk goed gewikkeld, dragen nu baadje en sarong; de koning, eertijds leeren schoenen aanhebbend, gaat thans blootsvoets. Het sirih-kauwen is in gebruik gekomen. Onder de feestelijkheden wordt een tweegevecht (dikwijls bloedige ernst) met bamboe-speren vermeld, thans in gewijzigden vorm in de sĕnĕnan voortbestaande. Onder de huwelijksgewoonten is allerlei ons ook van thans bekend. Eindelijk wordt nog een relaas van de vertooning van een wajangstuk¹⁾ gegeven, waarbij de toeschouwers hartstochtelijk medeleven in hetgeen de dalang in de volkstaal uitlegt²⁾.

Men ziet, alles veel meer „Javaansch” dan vroeger; de lezing der Nāgarakrtāgama, met zijn uitvoerige beschrijvingen van doodenoffers en hoffeesten, kan deze opvatting slechts accentueeren.

VERVAL. Een goede basis, waarop deze maatschappij zich verder kan ontwikkelen, zou men zeggen. De werkelijkheid is anders geweest: in 1389 sterft Hayam Wuruk; een vijftigtal jaren later zijn de voortekenen van de ondergang van zijn rijk reeds duidelijk waarneembaar.

Over die ondergang in ons laatste hoofdstuk.

¹⁾ De wajang wordt het eerst tijdens Airlangga's regeering vermeld; haar ontstaan berust vermoedelijk op populariseering (met een natuurlijk daarmee gepaard gaande javaniseering) van het Voor-Indische schimmentoneel.

²⁾ Krom, „Het Oude Java en zijn Kunst”, 115. De Chineesche mededeelingen, daar aangehaald, zijn wel is waar gegrond op waarnemingen, eerst tusschen de jaren 1413 en 1415 gedaan, zij zullen echter ook wel voor deze periode gebruikt mogen worden.

HOOFDSTUK VII.

DE ONDERGANG VAN HET
MAJAPAHITSCHES RIJK.

VERDEELING VAN HET RIJK. Nog tijdens zijn leven had Hayam Wuruk zijn eenige zoon **Wirabhūmi** (die slechts een bijvrouw tot moeder had!) het Oostelijk gedeelte van Java tot gebied gegeven. Van het begin af aan gedroeg deze zich daar als onafhankelijk vorst: Chineesche berichten uit het jaar 1377 spreken reeds van 2 koningen op Java!

DE BURGEROORLOG EN ZIJN GEVOLGEN. Tijdens Hayam Wuruk's opvolger (diens neef, getrouwd met het eenige kind uit des konings huwelijk met zijn voor-naamste vrouw) leidt het optreden van Wirabhūmi dan ook tot een burgeroorlog; de Oostelijke vorst wordt echter in 1406 verslagen en zijn rijk houdt op te bestaan. De eenheid van het Javaansche rijk was hersteld, de strijd had echter zooveel van de krachten van het land gevergd, dat het de vorst en zijn opvolgers onmogelijk was, hun prestige tegenover buitenland en onderhoorigheden te handhaven. West-Borneo komt reeds in 1408 onder directe Chineesche invloed; de Chineesche zee-roovers in het Palembangsche worden, buiten de vorst van Java, hun feitelijke opperheer, om, door de keizer van China ter verantwoording geroepen; sinds $\pm$ 1400 dateert ook de verwonderlijk snelle opkomst van Malakka als centrum van de handel in het Westelijk gedeelte van de Archipel¹⁾.

¹⁾ Het herstelde Malayu heeft Malakka hierbij niet gehinderd: de vorsten hadden hun zetel meer in het binnenland, in de tegenwoordige Padangsche Bovenlanden (het latere Mēnangkabau!).

MALAKKA EN DE ISLAM. Dit laatste vooral is voor de verdere loop der gebeurtenissen van groot belang: de vorsten van Malakka gaan spoedig tot de Islam over en vanuit Malakka zal deze zich in de 15e eeuw over vrijwel geheel de Archipel uitbreiden! Dat dit gebeuren kan, is een natuurlijk gevolg der handelsrelaties: kooplieden uit Malakka vestigen zich in de havenplaatsen van Java (Tuban, Grèsik, Surabaya, Djapara), Sunda en Sumatra's Oostkust, kooplieden uit de meest verschillende streken van de Archipel anderzijds bezochten Malakka en bleven er zelfs tijdelijk wonen!

Wat de vreemde immigranten betreft: „Huwelijken met de dochteren des lands hadden dezelfde gevolgen als eertijds bij de vestiging van het Hindoeïsme en wat den godsdienst aangaat, moet de uitwerking nog onmiddellijker zijn geweest, daar immers de echtgenoot van den Mohammedaan ook zelve den Islam omhelsd moet hebben”¹⁾.

Het is dan ook begrijpelijk, dat de Islam in Java steeds meer veld wint: waren de Mohammedanen in het begin der 15e eeuw nog tot de havenplaatsen beperkt en vallen ze daar als een afzonderlijke groep op, in het midden der eeuw vindt men de aanhangers van het nieuwe geloof zelfs onder de hoogste Javaansche kringen van Majapahit.

ONDERGANG VAN MAJAPAHIT. De vorsten van dit land bleven een zwak bestuur uitoefenen: door de geheele Archipel scheidden zich geïslamiseerde gedeelten af; sommige ervan zochten steun bij China! Van eenige invloed van Majapahit buiten Java is weldra niets meer te bemerken en ook op het eiland zelf zal deze spoedig eindigen: in 1478 laat de Pararaton de stad door de Mohammedanen veroveren en aan dit

¹⁾ N. J. Krom, „Hindoe-Javaansche Geschiedenis”, blz. 451.

feit verbindt het geschrift de ondergang van het Javaansche gezag!

Het eerste feit: de **verovering van Majapahit** in 1478 moeten we wel aanvaarden, het is echter in 't geheel niet zeker, of dit wel door Mohammedanen geschiedde! De conclusie echter is in elk geval onjuist: nog in 1486 vaardigt een Hindoe-koning van Java zijn oorkonden uit! Het is dan ook in alle opzichten aannemelijker om te veronderstellen, dat in 1478 een **nieuw Hindoe-Javaansch vorstenhuis**, misschien wel in Kadiri zetelend, opgetreden is; Majapahit kan ook zeer wel door de nieuwe vorst veroverd zijn!

DE LAATSTE HINDOE-
VORSTEN.

De nieuwe heerschers toch schijnen krachtiger op te treden dan hun voorgangers: volgens een Portugeesch bericht van 1498 handhaven zij nog steeds hun macht over de (Mohammedaansche) machthebbers van de havensteden. In 1512 biedt de „koning van Java, een groot heer van gebied en machtig van volk” zelfs de Portugeezen zijn hulp aan bij de verdere onderwerping van Malakka, zijn vijand!

SUNDA. Ook Sunda wordt in dezelfde tijd nog vermeld; als haven van dit gebied wordt **Kalapa** genoemd. De vermelding van deze plaats, aan de mond van dezelfde rivier, aan welks bovenloop het oude Pajajaran der 14e eeuw lag, geeft wel voldoende aanleiding om te veronderstellen, dat Sunda en Pajajaran twee namen voor hetzelfde gebied waren.

In 1522 sloten de Portugeezen met de vorst van Sunda een overeenkomst, waarbij hun toegestaan werd te Kalapa een fort te bouwen; als zij echter, door verschillende omstandigheden opgehouden, in 1526 terugkomen om hun versterking te bouwen, vinden ze het gebied door een Mohammedaansche vorst veroverd!

EINDE VAN HET OOST-JA-
VAANSCH HINDOE-RIJK.

Op deze wijze is, wat West-Java betreft, de overgang van Hindoe-heerschappij naar Mohammedaansch bestuur met vrij groote nauwkeurigheid gedateerd: zij moet tusschen 1522 en 1526 en wel vrij plotseling plaats gegrepen hebben. Voor Oost-Java mist men dergelijke gegevens; het Hindoe-gezag, dat, sinds het van de zee afgesloten was, zich niet meer kon doen gelden, werd hier langzaam maar zeker naar het Oosten teruggedrongen.

GELEIDELIJKE
OVERGANG.

De overgang was vooral zoo geleidelijk, daar de nieuwe Mohammedaansche heerschers in alles aan het oude vastknoopen: zij wenschen in alles te demonstreeren, dat zij de rechtmatige opvolgers der oude Hindoe-Javaansche vorsten zijn! Zelfs de kunst past zich aan: de oude minaret van de moskee te Koedoes¹⁾ (het poortje ernaast is volgens de overlevering uit Majapahit daarheen overgebracht!) vertoont alle kenmerken van een laat-Hindoe-Javaansche tjandi; het beste bewijs, „dat deze Hindoe-Javaansche bouwstijl een nationaal-Javaansche bouwstijl was en als zoodanig gevoeld werd”²⁾.

Trouwens, de geheele beschaving van de vroeg-Islamitische tijd is een voortzetting van de cultuur der Hindoe-periode, zooals deze zich gedurende die periode in Indonesische richting ontwikkeld had: de Javaan, die Mohammedaan werd, bleef in de eerste plaats Javaan! Toch beteekent het verdwijnen van het Hindoe-gezag voor de Javaansche beschaving een verarming: hof en geestelijkheid, de dragers der traditie, waren verdwenen.

¹⁾ Afbeelding: Krom III, plaat 106.

²⁾ N. J. Krom, „Het Oude Java en zijn Kunst”, blz. 180.

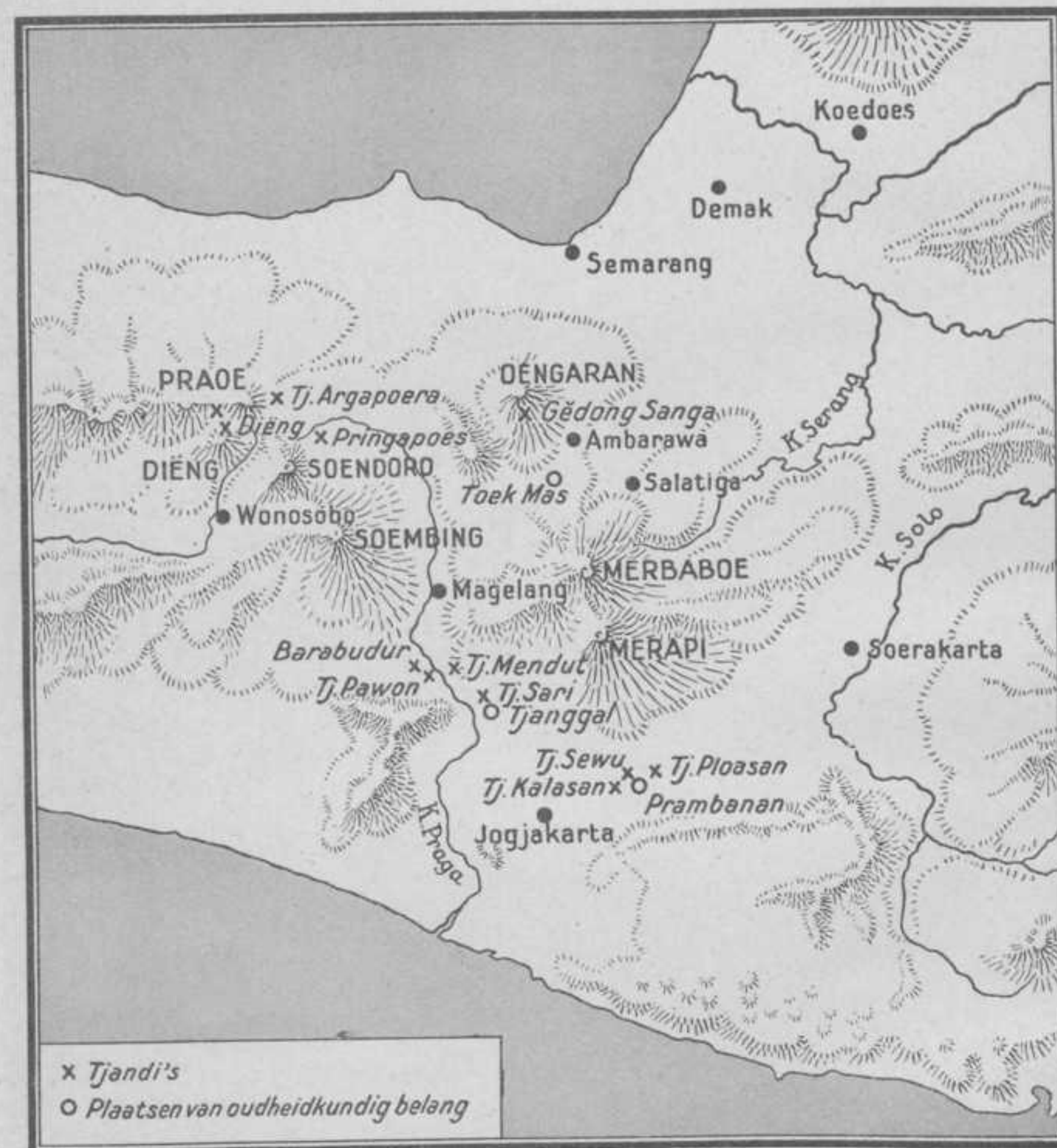
RESTEN VAN HET HINDOEÏSME. Lange tijd heeft deze zich nog in de Oosthoek kunnen handhaven: een groot aantal (Çiwaïtische) bouwwerken, dateert daar uit de periode, waarin het centrale gezag reeds verdwenen was; tot $\pm$ 1600 bestond er, volgens Portugeesche berichten, het onafhankelijke Hindoe-rijk **Balambangan**.

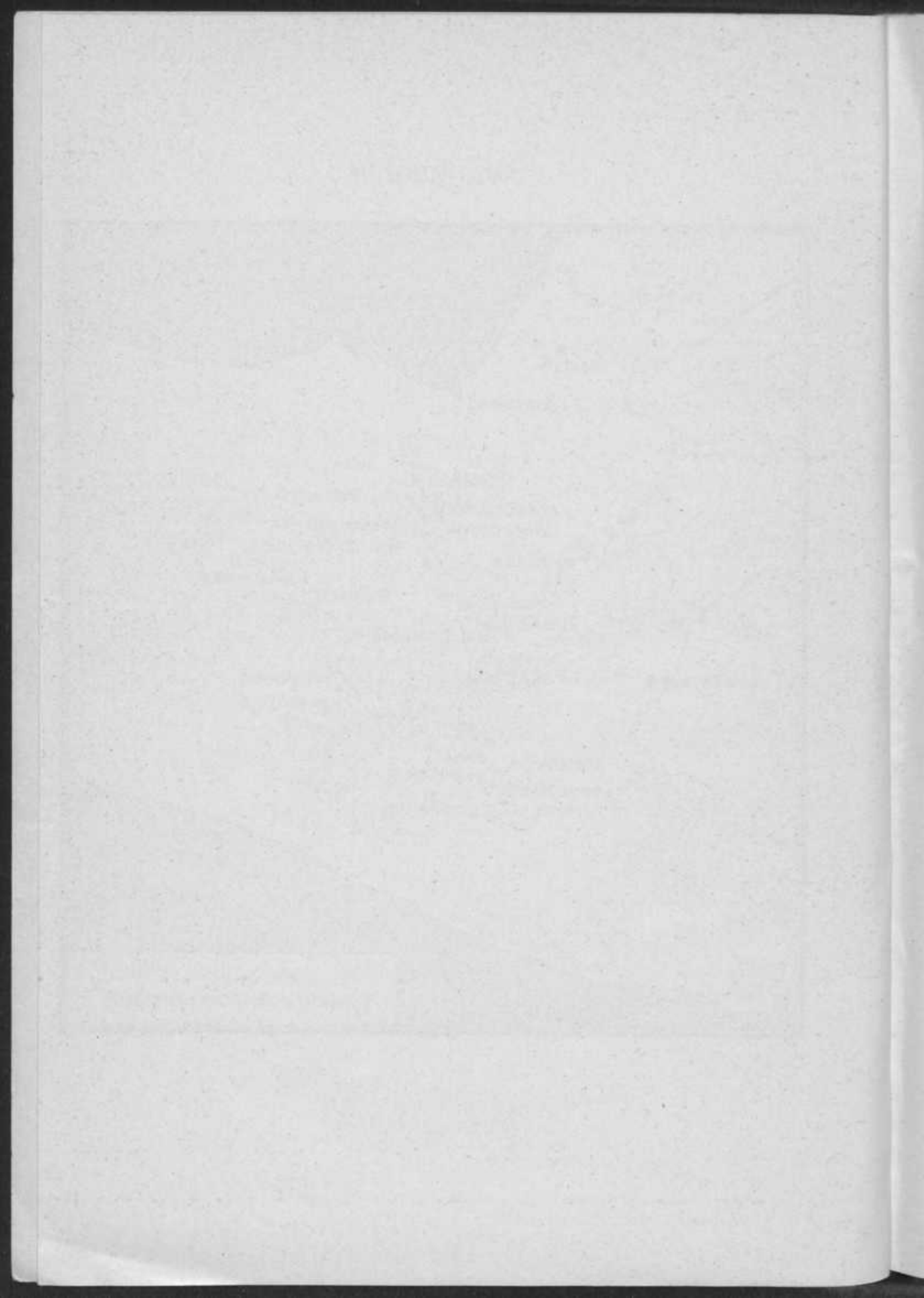
Daarna blijft **Bali** de eenige wijkplaats; de ontwikkeling, die het Hindoeïsme hier doorgemaakt heeft, valt echter geheel buiten ons tijdvak: als de Islam zich in bijna het geheele vroegere Majapahitsche gebied gevestigd heeft, is de Hindoe-tijd ten einde.

Bibliotheek
NEDERL. ZENDINGSHOGESCHOOL
OEGSTGEEST.

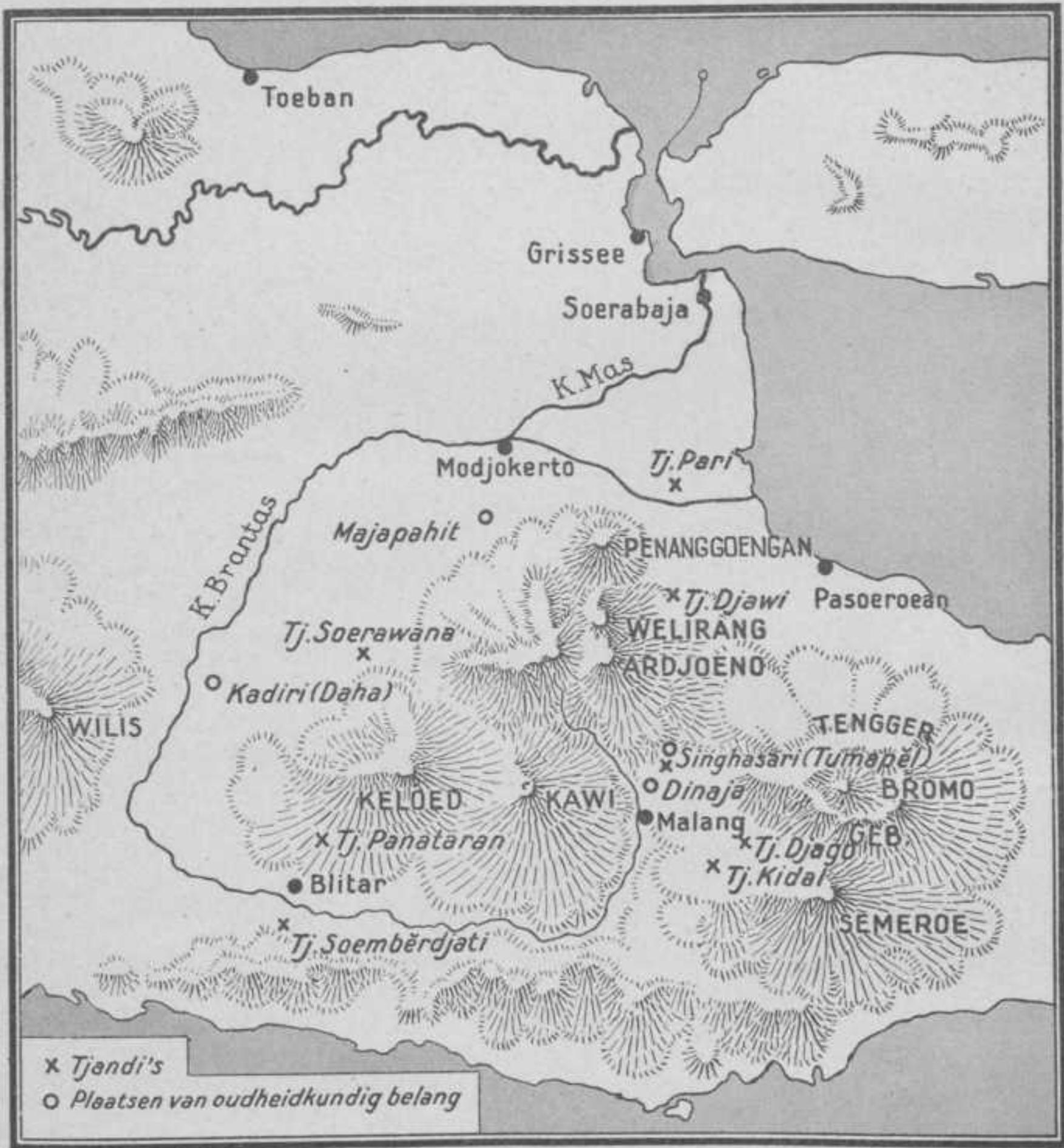
2380go1

MIDDEN-JAVA.

OOST-JAVA.

Bibliotheek
NEDERL. ZENDINGSHOGESCHOOL
OEGSTGEEST.

J. W. DE JONGH en H. WAGENVOORT

SCHOOLPLATEN

VOOR DE VADERLANDSCHE GESCHIEDENIS

Naar oorspronkelijke aquarellen van J. Hoyneck van Papendrecht, Gerard van Hove, J. H. Isings, C. Jetses, W. C. Staring, N. van der Waaij, G. Westerman en J. J. R. de Wetstein Pfister

(Grootte 83 bij 111 cm)

1. De Romeinen in ons land. (Een nederzetting bij een vesting)	18. Ter Walvischvaart.
2. Ludger predikt in de Groninger Gouwen, 785.	19. Op den Dam, omstreeks 1665.
3. Aan het hof van Karel den Grooten.	20. Krijgsraad vóór den Vierdaagschen zeeslag, 1666.
4. De Noormannen voor Dorestad.	21. Tocht naar Chattam, 1667.
5. Ter Kruisvaart.	22. Het Haagsche Voorhout in de 17e eeuw.
6. Floris V door de edelen gevangen genomen.	23. Aan de Hollandsche Waterlinie, 1672.
7. Belegering van een kasteel. (Het Huis te Voorst, 1362).	24. Czaar Peter de Groote bezoekt een buitenplaats aan de Vecht, 1717. (Gezicht op het huis en de rivier).
8. In een middeleeuwsch klooster.	25. Czaar Peter de Groote bezoekt een buitenplaats aan de Vecht, 1717. (Gezicht op den tuin en de waterwerken).
9. Een stad in de Middeleeuwen.	26. De aanhouding aan de Goejanverwells-luis, 1787.
10. Luther op den Rijksdag te Worms, 1521.	27. Hollandsche Infanterie bij de bruggen over de Berezina, 1812.
11. Karel V doet afstand van de regeering.	28. De Prins van Oranje aan het hoofd van de Nationale Militie bij Quatre-Bras, 16 juni 1815.
12. Een hagepreek buiten Utrecht, Augustus 1566.	29. Voor honderd jaar.
13. De Prins trekt over de Maas, 1568.	30. Stadsleven tegen het midden der 19e eeuw.
14. Op de reede van Bantam, 1598.	
15. Een vergadering van de Nationale Synode te Dordrecht, 1619.	
16. Een zomermiddag met den Mulderkring.	
17. 's-Hertogenbosch door Frederik Hendrik belegerd, 1629.	

Prijs per plaat, met geïllustreerde toelichting, geplakt op zwaar carton, met aluminium hoeken f 4,90
gevoerd met papier, met afneembare stokken (systeem Keiser) - 5,75
Geïllustreerde toelichting afzonderlijk - 0,45

„Voor honderd jaar”. Een heel mooie plaat. Ieder onderdeelje heeft iets typisch midden-19e eeuwsch. De handleiding bevat veel wetenswaardigs. Een mooi stuk werk. En goed uitgevoerd ook. Chr. Volksonderwijs.

Bibliotheek
NEDERL. ZENDINGSHOGESCHOOL
OEGSTGEEST.

UITGAVEN VAN J. B. WOLTERS - GRONINGEN, DEN HAAG, BATAVIA

M. A. P. C. POELHEKKE en Dr. C. G. N. DE VOOYS

PLATEN-ATLAS

BIJ DE NEDERLANDSCHE
LITERATUURGESCHIEDENIS

DERDE DRUK

Prijs, gecartonneerd f 4,50, gebonden f 4,90

. . . . schaf dezen atlas aan en uwe oogen zullen schitteren. In geen schoolbibliotheek mag hij ontbreken, en wie even kan, koope hem voor zich alleen. Het wordt een genot om te studeeren.

Paed. Tijdschr. v. h. Chr. Onderw.

Dr. A. J. VAN DER MEULEN en M. TEN BOUWHUYS

PLATEN-ATLAS

VOOR DE VADERLANDSCHE GESCHIEDENIS
TEN DIENSTE VAN HET GYMNASIAAL EN MIDDELBAAR
ONDERWIJS, KWEEKSCHOLEN EN NORMAALLESSEN

VIJFDE DRUK

bezorgd door Dr. N. B. TENHAEFF

Prijs, gebonden f 4,50

De techniese uitvoering is boven alle lof verheven. Zelden zagen we een mooiere kleurenreproductie van een bladzijde monnikenschrift (met een keurig miniatuur), als in deze atlas. Sommige van de platen van 17e eeuwse kunst zijn ware juweeltjes. En de rest op zwaar kunstdrukpapier is zonder uitzondering goed geslaagd. Een uitgave, waarmee bewerkers en uitgevers alle sukses verdienen!

De School (O.l.).

UITGAVEN VAN J. B. WOLTERS - GRONINGEN, DEN HAAG, BATAVIA